



NATIONELLA BRANSCHRIKTLINJER

*för livsmedels- och fodersäkerhet vid lamm- och
nötköttsproduktion*

Version 2013-12-01



LANTBRUKARNAS
RIKSFÖRBUND



SVENSKA FÅVELSFÖRBUNDET



Utgiven av Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), Sveriges Nötköttproducenter, Svenska Fåravelsförbundet och Lammproducenterna.

Första versionen. Senaste versionen finns tillgänglig på Livsmedelsverkets hemsida www.livsmedelsverket.se

Kontaktperson: Erica Lindberg, LRF Kött

Projektledning: Jenny Lundström och Kjell Ivarsson, LRF och Helena Allard, Sigill Kvalitetssystem AB

Grafisk formgivning: Johanna Vajnlie, Sigill Kvalitetssystem AB

Omslagsfoto: Einar de Wit

Övriga foton: Karin Granström (s4, s8, s34), Einar de Wit (s9, s13, s19, s21, s24, s29, s32, s37), Sveriges Nötköttproducenter (s13)



INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	Inledning	4
2	Manual	6
3	Produktionsflöden	7
4	Branschriktlinjer	8
5	Dokumentation	32
6	Information om branschriktlinjerna	34
7	Lagstiftning	37
8	Hänvisning till rådgivningsmaterial och hemsidor	39
9	Viktiga begrepp	41

	Bilaga I.	45
	Rekommendationer för hygienisk konservering och lagring av vallfoder och spannmål	

I. Inledning

Syftet med branschriktlinjerna¹ är att de ska hjälpa dig att producera säkra livsmedel. EU-lagstiftningen som började gälla år 2006 innebär att du som lamm- eller nötköttsproducent ska ha rutiner för en hygienisk och säker produktion. Branschriktlinjerna ger exempel på sådana rutiner och åtgärder. Branschriktlinjerna är bedömda² av Livsmedelsverket och Jordbruksverket.

¹ Nationella riktlinjer för god hygienpraxis enligt förordning (EG) nr 852/2004 och (EG) nr 1831/2003.

² Myndigheterna har bedömt detta dokument med bilagor. De dokument som branschriktlinjerna hänvisar till, t.ex. rådgivningsmaterial och hemsidor (kap. 7), ingår inte i bedömningen.



EU-lagstiftningen¹ inom livsmedelsområdet som började gälla år 2006 innebar följande förändringar från tidigare lagstiftning:

- Nötköttsproducenter, lammproducenter och andra producenter inom primärproduktionen betecknas som livsmedelsföretag och foderföretag, och är ansvariga för livsmedels- och fodersäkerheten på gården.
- Livsmedel och foder ska kunna spåras i hela produktionskedjan.
- Den nya lagstiftningen är målinriktad men beskriver inte vad man rent praktiskt behöver göra i verksamheten.
- Alla företagare ska ha rutiner för en säker och hygienisk produktion, inklusive rutiner för egenkontroll, så att målen i lagstiftningen uppfylls.

Branschen har därför efter samråd med myndigheterna utvecklat branschriktlinjer för att ge vägledning till hur dessa rutiner kan utformas.

Branschriktlinjerna

- Är branschens tolkning av hur den målstyrda lagstiftningen kan uppfyllas.
- Avser livsmedels- och fodersäkerhet och vänder sig till lammproducenter och nötköttsproducenter.
- Är frivilliga att följa, men rutiner för egenkontroll måste alltid finnas.
- Avser de områden som ligger inom företagarens ansvar, alltså från att djuren föds eller köps in och fram till lastning av djur till slakt eller försäljning samt egen transport.
- Kan öka möjligheterna till likvärdig offentlig kontroll i hela landet eftersom inspektörerna ska ha kännedom om och ta hänsyn till branschriktlinjerna.
- Tar endast upp grundförutsättningar som direkt kan relateras till säkrare livsmedel och foder. Viktiga grundförutsättningar som inte har tagits med är t.ex. förebyggande djurhälsovård. Smittskydd behandlas bara delvis. För ett gott smittskydd i besättningar med nötkreatur rekommenderar branschen anslutning till det frivilliga salmonellakontrollprogrammet för nöt som Växa Sverige ansvarar för eller liknande. För uppfyllande av andra lagstiftningsområden, till exempel inom miljö- och djurskydd rekommenderar branschen Miljöhusensyn. De specifika bestämmelser som gäller vid ekologisk produktion (enligt Förordning (EG) nr 834/2007) omfattas inte heller av dessa branschriktlinjer. För vägledning angående ekologisk produktion hänvisas till Jordbruksverkets vägledning till EU-regler om ekologisk produktion, www.jordbruksverket.se.
- Har tagits fram av Lantbrukarnas Riksförbund (LRF), Sveriges Nötköttsproducenter, Svenska Fåravelsförbundet och Lammproducenterna. Utvecklingen har skett efter samråd med Jordbruksverket och Livsmedelsverket.

Viktigt att veta

- Det är alltid du som företagare som har ansvar för att den aktuella lagstiftningen uppfylls i din verksamhet. Om branschriktlinjerna följs uppfylls i normalfallet livsmedels- och foderlagstiftningen.
- Du måste själv ta ställning till om åtgärderna i branschriktlinjerna överensstämmer med vad som händer i den egna produktionen. Det finns stora skillnader mellan olika gårdar och olika produktionssystem.
- Lagstiftningen är en ständigt pågående process och förändringar sker kontinuerligt. För aktuell lagstiftning hänvisas till www.livsmedelsverket.se och www.jordbruksverket.se.
- Inom den lagstiftning som branschriktlinjerna omfattar inryms även tvärvillkor. Du har ett eget ansvar att hålla dig uppdaterad om tvärvillkoren.

Läs mer om branschriktlinjerna: syfte, utveckling, ansvarsfrågor, omfattning och övrig information i kapitel 6 på sidan 34.

¹ EG-förordningarna om livsmedelssäkerhet och foderhygien (EG) nr 178/2002, 852/2004, 853/2004, 854/2004, 882/2004 och 183/2005, började gälla år 2006.

2. Manual

Nedan följer en beskrivning av hur branschriktlinjerna är uppbyggda och hur du kan tolka dem:

Flödesschemat (sidan 8)

- Är en översikt av de aktiviteter (1-11) som normalt sker i produktionen och som du som producent ansvarar för. Alla aktiviteter i flödesschemat har ett eget avsnitt i branschriktlinjerna.

Aktivitet

- Beskriver det steg eller område i produktionen som kan påverka livsmedels- eller fodersäkerheten.

Åtgärder

- Är numrerade och beskriver vad som ska eller bör (bör = rekommendation) göras för att lagstiftningen ska uppfyllas.
- Är skrivna i fet stil.
- För varje åtgärd ges därefter ett eller flera exempel på hur åtgärden kan lösas praktiskt (om detta inte tydligt framgår av åtgärden i sig).

Syfte

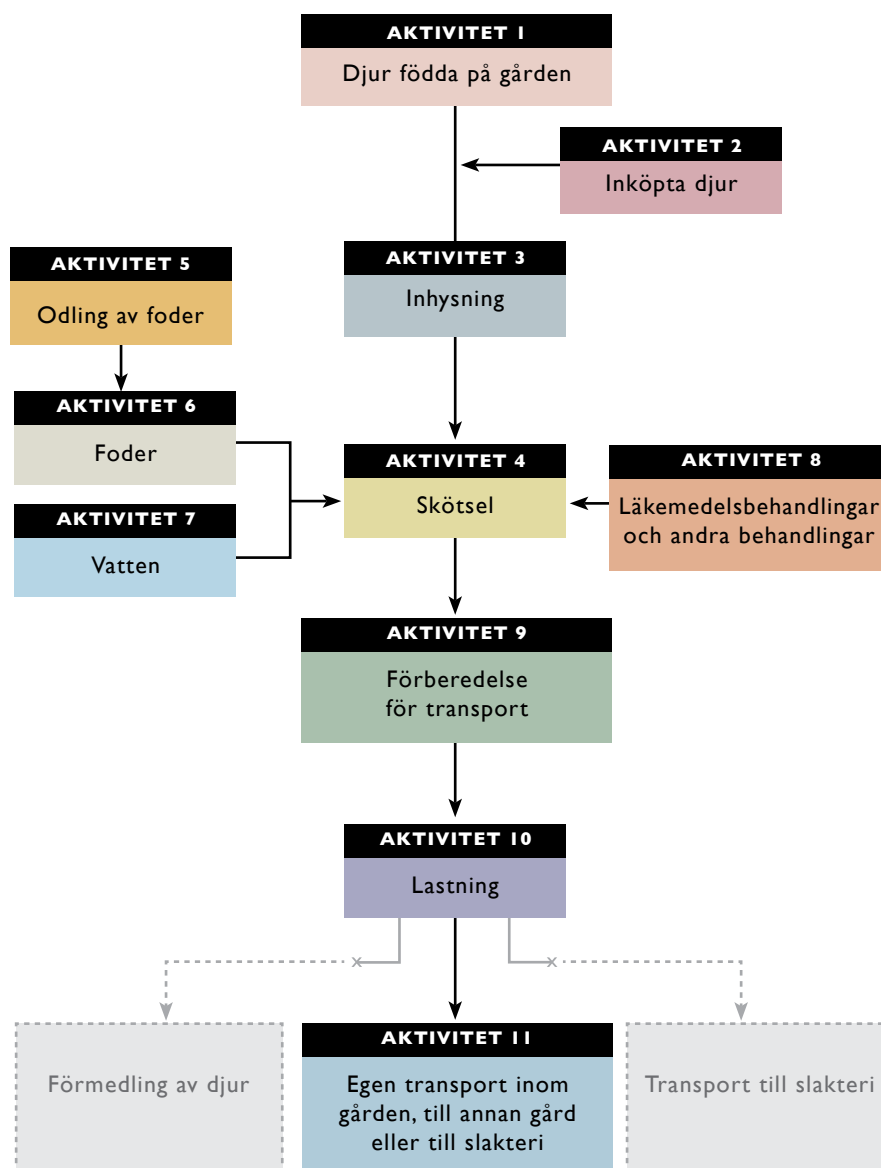
- Beskriver anledningen till åtgärden eller vilken fara som åtgärden har till syfte att förebygga.
- Farorna kan vara av tre huvudgrupper och handlar om faran för att kött eller foder blir förorenat av:
 1. Mikroorganismer, t.ex. mögel som bildar mykotoxiner (mögelgift) eller sjukdomsframkallande bakterier.
 2. Kemiska ämnen, t.ex. läkemedel eller bekämpningsmedel.
 3. Främmande föremål, t.ex. metall eller glas.

Rutiner

- Oavsett om rutinerna är muntliga eller skriftliga är det viktigt att all berörd personal känner till rutinerna och följer dem. Om det står att rutinen ska vara nedtecknad eller journalförd ska detta också göras skriftligen.

Behovet av skriftliga rutiner kan variera beroende på företagets art och storlek, t.ex. hur många som arbetar i verksamheten och omsättning av personal. Det finns större anledning till skriftliga rutiner om det är många som arbetar i verksamheten eller vid moment som är mer kritiska för livsmedelssäkerheten. T.ex. räcker oftast muntliga rutiner vid vanlig foderhantering, medan det behövs skriftliga rutiner om läkemedel blandas i fodret.

3. Produktionsflöde i lamm- och nötköttsbesättningar



Not: Branschriktlinjerna gäller enbart de aktiviteter som ligger inom producentens ansvar, därför ingår inte förmedling av livdjur som utförs av t.ex. slakteriet eller transporten till slakteriet.

4. Branschriktlinjer

Observera att ett nytt smittskyddsprogram för nötköttproduktion är under bearbetning och det kommer troligen att börja gälla hösten år 2014. De avsnitt som rör smittskydd för nötkreatur i dessa riktlinjer kan då delvis bli inaktuella.



Aktivitet 1. Djur födda på gården

1.1 Djuren ska registreras och vara märkta med Jordbruksverkets godkända öronmärken med gårdens SE-nummer, enligt Jordbruksverkets föreskrifter.

Syfte: Att säkerställa att djuren kan spåras.

Får och lamm ska vara identitetsmärkta med öronbrickor enligt Jordbruksverkets bestämmelser före 6 månaders ålder och innan de lämnar födelsebesättningen. Förflyttningar ska rapporteras till Jordbruksverkets förflyttningsdatabas för får och getter och med djuren ska det följa ett transportdokument. Förändringen ska även föras in i stalljournalen.

Nötkreatur ska vara identitetsmärkta senast 20 dagar efter födseln i båda öronen med gula brickor och 7 dagar senare inrapporterade till det centrala nötkreatursregistret CDB, övriga förändringar ska rapporteras in senast 7 dagar efter det att förändringen skett. Öronbrickorna ska vara godkända av Jordbruksverket.

Vid ansökan till Jordbruksverket av produktionsplatsnummer ska koordinater för platsen anges. I nuläget gäller detta för får- och lammproduktion men från och med 1:a januari 2014 gäller detta även för nötkreatur.

Observera att det kan finnas undantag från dessa regler, se www.jordbruksverket.se för mer information.

Ett djur som tappar en öronbricka ska snarast märkas med en ny. Läs mer om märkning av djur på Jordbruksverkets webbsida www.jordbruksverket.se. Sökväg: Djur och sedan Nötkreatur eller Får och getter.



1.2 Det ska föras en av Jordbruksverket godkänd stalljournal för alla produktionsplatser med nötkreatur och får.

Syfte: Att kunna spåra djuren i livsmedelskedjan.

Livsmedelslagstiftningen ställer krav på att du som livsmedelsföretagare ska kunna spåra livsmedelsproducerande djur ett steg bakåt och ett steg framåt i kedjan. Du är alltså skyldig att journalföra de djur du tar emot och de djur som lämnar produktionsplatsen. Även smittskyddslagstiftningen ställer krav på journalföring.

Stalljournalen kan vara manuell eller elektronisk och ska vara godkänd av Jordbruksverket. Se www.jordbruksverket.se om godkända stalljournaler.

Händelser som ska journalföras är:

1. Antal djur som finns på produktionsplatsen när journalföringen startar (ingående balans).
2. Antal djur som kommer till produktionsplatsen och varifrån de kommer.
3. Antal djur som lämnar produktionsplatsen och vart de lämnas.
4. Antal djur som dör i besättningen, samt anledning till dödsfallet.

Dokumentation: Djurets unika identitet, bestående av SE-nummer, ID-nummer och kontrollsiffra, ska dokumenteras tillsammans med födelsedatum och ras. Datumet för ändringen ska också anges. För får gäller att alla djur avsedda att leva kortare än 12 månader kan journalföras gruppvis utan unika identiteter. För nötkreatur gäller att även djurets kön och moderns identitet ska föras in i journalen. Uppgifterna ska sparas i 5 år. Antal djur som dör, samt anledningen ska sparas i 5 år.

Aktivitet 2. Inköpta djur, alla kategorier

2.1 Djuren ska registreras och vara märkta med Jordbruksverkets godkända örönmärken med födelsebesättningens SE-nummer.

Syfte: Att säkerställa att djuren kan spåras.

Se åtgärd nr 1.1.

2.2 Inköpta djur ska journalföras i stalljournalen.

Syfte: Att säkerställa att djuren kan spåras.

Se åtgärd nr 1.2.

2.3 När nya djur tas emot till besättningen ska försiktighetsåtgärder vidtas.

Syfte: Att förebygga smittor och sjukdomar som kan överföras till människor och djur.

Var uppmärksam på att inköpta djur kan ha med sig smittor. Vidta åtgärder för att förebygga att smittorna förs in i den mottagande besättningen. Ett riskerande av djurhälsan kan medföra risk för det nationella hälsoläget samt stora produktionsförluster.

Inköp av svenska livdjur

Följande krav ska följas:

- Regler i obligatoriska kontrollprogram för bovin virusdiarré, BVD (nötkreatur).

- Mottagningsstall krävs om fler än 50 kalvar som är yngre än 4 månader tas emot per år från fler än en besättning (nötkreatur).

För att ytterligare minska risken att överföra smittor och sjukdomar mellan besättningar rekommenderar branschen anslutning till kontrollprogrammen och att följa råden som är listade nedan:

- Isolering av inköpta livdjur under minst fyra veckor.
- Anslutning till det frivilliga salmonellaprogrammet (nötkreatur).
- Anslutning till PARA-tb-programmet (avelsbesättningar kött djur).
- Anslutning till Maedi-Visna programmet (får).
- Anslutning till Klövkontrollen (får).
- Anslutning till Nöthälsövården eller Fårhälsövården hos Svenska Djurhälsövarden.
- Kontinuerlig kontakt med veterinär planering, och uppföljning av det förebyggande djurhälsoarbetet.

Införsel av livdjur från annat EU-land

Observera att vid införsel av djur från annat EU-land ställs ytterligare lagstiftningskrav för att påvisa frihet från vissa smittämnen. Kontakta Jordbruksverket för registrering och information om obligatoriska införselregler.

Utöver de lagstadgade reglerna har Svenska Djurbönders Smittskyddskontroll (SDS) ytterligare krav vid införsel av djur. Slaktens branschorganisation ställer krav på att SDS rekommendationer följs för att djur från besättningen ska få slaktas i svenska slakterier. Införsel av djur från områden med sämre hälsostatus än Sveriges innebär inte bara stora risker för den mottagande besättningen utan också för det nationella hälsoläget.

Svenska Djurhälsövarden har även information och rådgivning på sin webbplats www.svdhv.se. Se skriften "Informationsblad – stoppa smittan!" för får och lamm och hemsidan www.smittsakra.se. Kontakta din besättningsveterinär eller djurhälsoveterinär för utförligare råd om hur smittskyddet kan utformas på din gård.

Aktivitet 3. Inhysning

3.1 Gödningsmedel*, växtskyddsmedel och andra bekämpningsmedel, betat utsäde, läkemedel, avfall och farliga ämnen ska hanteras och förvaras så att de är oåtkomliga för djuren, och åtskilda från foder.

Syfte: Att minimera risken för att djuren och foder kommer i kontakt med gifter, kemiska ämnen eller andra främmande ämnen som t.ex. tungmetaller.

Exempel:

- Växtskyddsmedel och biocider (t.ex. råttgift, rengöringsmedel, desinfektionsmedel) bör förvaras i förpackningar, flaskor eller dunkar som är tydligt märkta (om de inte förvaras i sina originalförpackningar) i ett kemikalieförråd. Läkemedel ska förvaras enligt veterinär anvisning och bör förvaras i utrymmen som kan låsas.
- Avfall och farliga ämnen bör tas till avskild sopstation eller transporteras från gården. På gården bör avfall förvaras i slutna behållare, containers eller i soprum, som regelbundet töms, och som är avskilda från stallar och foderutrymmen. Kommunen kan ge råd om hur avfall och farliga ämnen ska tas om hand enligt Miljöbalken 1998:808.
- Betat utsäde ska förvaras i täta säckar som är märkta.

* Med gödningsmedel menas både mineralgödsel och organiska gödselmedel.

3.2 Förekomst av skadedjur i och kring anläggningarna ska förebyggas och vid behov ska bekämpning ske.

Syfte: Att förebygga smittor från skadedjur (t.ex. smågnagare, insekter, fåglar), eller andra djur på gården.

Djurstallar och foderutrymmen ska vara utformade och i sådant skick att skadedjur så långt som möjligt hindras att komma in. I utrymmen där foder lagras öppet bör även sällskapsdjur så långt som möjligt hindras att komma in, t.ex. så att katter inte ges möjlighet att förorena fodret. Även ytterområden kring djurstallar och foderutrymmen ska skötas så att skadedjur inte attraheras eller uppförökas, t.ex. genom att hålla en frizon från växtlighet och onödigt bråte. Med goda rutiner för avfallshantering och rengöring kan detta förebyggas (se nr 3.1 och 4.1). Vid problem med skadedjur ska bekämpning utföras. Utlagda beten får inte vara placerade så att de kan nås av djur i besättningen eller förorena foder (t.ex. innebär användning av granulerat rättgift en större fara för detta än fasta block/betesstationer).

Dokumentation: All användning av bekämpningsmedel (både kemiska och biologiska) ska vara dokumenterad. Om ett bekämpningsföretag anlitas ska du begära att du får deras dokumentation av utförda åtgärder. Branschen rekommenderar att dokumentationen sparas i ett år, eller längre om det behövs för att kunna följa upp de utförda åtgärderna och följa trender av förekomst och aktivitet av skadedjur.

För att förenkla kan det vara lämpligt att spara all liknande dokumentation lika länge. Till exempel ska dokumentation av spridning och annan hantering av kemiska bekämpningsmedel som sker utomhus sparas i tre år om bekämpningsmedlet är av klass 1 eller 2. Detta gäller t.ex. användning av växtskyddsmedel i växtodlingen men också vid skadedjursbekämpning utomhus (t.ex. rättgift) om bekämpningsmedlet är av klass 1 eller 2.

Aktivitet 4. Skötsel

4.1 Det ska finnas rutiner för regelbunden rengöring.

Syfte: Att förebygga smittor som sprids med gödsel eller kontaminerad inredning i stallarna och att säkerställa att djuren i möjligaste mån hålls rena.

Stallar för uppfödning av livsmedelsproducerande djur ska rutinmässigt rengöras från gödsel och vid behov desinficeras. Utgödsling ska ske dagligen (gäller inte för djupströbädd). Vid omgångsuppfödning (t.ex. som i mottagningsstall) ska noggrann rengöring göras inför varje ny omgång. Vid kontinuerlig uppfödning ska noggrann rengöring göras minst en gång per år. Enligt det frivilliga salmonellaprogrammet för nöt eller motsvarande ska rengöring samt desinfektion ske minst en gång årligen.

Rengöring underlättas när lokaler och utrustning är utformade och i sådant skick att smuts inte ansamlas. Vid ny- eller ombyggnation av lokaler och vid inköp av ny utrustning rekommenderar branschen att stallar och övriga byggnader för djur och foderhantering utformas så att rengöring underlättas.

Rengöring är en grundförutsättning för att kunna bryta smittkedjor mellan omgångar. Om omständigheterna inte tillåter tvättning med effektiv upptorkning, är den mekaniska rengöringen mycket viktig. I dessa fall bör torrdesinfektion ske, eller så bör en tomtid på över en vecka vara rutin. Foderbord och vattenkoppar är särskilt viktiga att rengöra.

Dokumentation: Anteckning i almanacka eller kalender är tillräckligt för att dokumentera att rengöring av stallar har gjorts.

Mer rådgivning om rengöring och hur man håller djuren rena finns i skriften ”Rena nötkreatur” som är framtagen av Svenska Djurhälsovården och Taurus.



4.2 Strö ska inte vara möjligt och ska i övrigt vara av tillfredsställande kvalitet.

Syfte: Att minimera risken för att strö sprider smittor eller innehåller mögelgifter.

Strömaterial ska förvaras i skydd från fukt så att det inte möglar eller förorenas på annat sätt, och får inte användas om det misstänks vara möjligt vid syn- eller luktnintryck.

4.3 Döda djur ska avskiljas från levande djur och foder under tiden fram till att de hämtas till godkänd destruktionsanläggning.

Syfte: Att förebygga smittspridning från döda produktionsdjur.

Kadaver ska förvaras så att de inte utgör en smittorisk, om de t.ex. förvaras utomhus ska de vara täckta så att inte vilda djur kommer åt materialet. Kadaver ska förvaras åtskilt från levande djur så att transportören och kadaverbilen inte behöver komma i kontakt med gårdens djur. Branschen rekommenderar att kadaver i väntan på borttransport förvaras i behållare/container eller på hårdgjord yta.

Döda djur ska hämtas och transporteras till godkänd destruktionsanläggning. Insamling av kadaver sker av Svensk Lantbrukstjänst AB eller andra registrerade företag. Det finns undantag från kravet på insamling i vissa glesbygdsområden, i dessa områden får nedgrävning ske enligt anvisning från kommunen. Jordbruksverket kan godkänna eldning av kadaver i gårdspanna under särskilda förutsättningar. Se Jordbruksverkets webbplats, www.jordbruksverket.se.

Dokumentation: Döda djur ska dokumenteras i stalljournalen (se åtgärd nr 1.2), och dokumentationen ska sparas i fem år. Svensk Lantbrukstjänst har ett digitalt system som ersätter handelsdokument i pappersform. Genom att logga in med sitt kundnummer via deras hemsida, www.svensklantbrukstjanst.se, kan man se information om kadaver som har hämtats från gården. Deras register ersätter dock inte din egen dokumentation av döda djur.

4.4 Det bör finnas hygienrutiner* för personal, besökare och entreprenörer. Rutinerna kan vara skriftliga eller muntliga.

Syfte: Att förebygga att människor orsakar smittspridning eller kontaminering.

Såväl personal som tillfälliga besökare och entreprenörer kan föra med sig smittämnen från andra gårdar. Det finns också sjukdomar som människor kan bära och som kan smitta djuren i din besättning. Smittskyddslagstiftningen ställer krav på att det ska finnas möjlighet till handtvätt, samt att besökare ska använda skyddskläder och skoskydd.

Branschen rekommenderar att hygienrutiner* finns och innehåller samma uppgifter som i exemplet nedan:

Personal, besökare och entreprenörer bör vid vistelse i stallar och foderutrymmen:

- använda skyddskläder och skoskydd
- tvätta händerna med tvål och varmt vatten samt desinficera händerna före och efter besök/arbete
- byta skyddskläder/skoskydd mellan vistelser i olika anläggningar
- känna till och följa övriga hygienregler som gäller för sina arbetsområden/uppgifter
- ha kännedom om faran för överföring av smitta till djuren vid en magsjukdom och ska då vidta nödvändiga åtgärder, dvs. god hygien, handtvätt och eventuellt kontakta läkare
- vara helt friska från magsjukdom (krav för besökare och entreprenörer)

För anläggningar med besöksverksamhet gäller speciella krav. Se Jordbruksverkets hemsida, www.sjv.se för mer information.

Läs mer i broschyren ”Gårdsbesök med omtanke” som ges ut av LRF, och på webbsidan www.smittsäkra.se som tagits fram av Svenska Djurhälsovården och Växa Sverige.

* Med rutiner menas ett fastställt dagligt arbets sätt som är gemensamt för all personal och som också tillämpas vid besök av olika slag på anläggningen. Om du har en mindre verksamhet med få anställda kan hygienrutinerna vara enklare, medan en större produktion med många anställda eller hög omsättning av personal kräver mer omfattande rutiner som också kan visas tydligt för de som berörs t.ex. med skyltar i omklädningsrum eller vid ingång till stallar. Se avsnitt Rutiner i kapitel 2, Manual.

4.5 Personer som nyligen har varit i andra länder och där har kommit i kontakt med djur eller produkter som kan bära smittämne som omfattas av epizootilagstiftningen bör inte besöka gården.

Syfte: Att förebygga att människor orsakar smittspridning.

Personer som besökt djurbesättningar i andra länder är en högriskgrupp. Tillträdesförbudet bör gälla i fem dygn från kontakttillfället om den aktuella epizootiska sjukdomen är mul- och klövsjuka och i två dygn från kontakttillfället för andra epizootiska sjukdomar. Den som besökt djurbesättningar utomlands och som är osäker/inte känner till den besökta gårdens sjukdomsstatus rekommenderas att också följa femdygnsförbudet.

Det är viktigt att det finns en rutin för att informera personal, besökare och entreprenörer om hur lång tid det ska gå från att man haft kontakt med djur utomlands till att man beträder besättningar i Sverige. Lista över epizootisjukdomar finns i SJVFS 1999:102, se även kapitel 9, Definitioner.

Tänk också på att informera besökare om riskerna med att mata djur. Matrester som innehåller animalier får aldrig ges till djur.

4.6 Det bör finnas en rutin för att anmäla till behöriga myndigheter om det misstänks att besättningen har drabbats av en sjukdom som kan överföras till människor (zoonos) via livsmedel.

Syfte: Att myndigheterna meddelas så att smittsamma sjukdomar kan spåras och bekämpas.

Personal som arbetar med djuren bör ha kännedom om denna rutin. I dagsläget är det endast salmonella som anges som zoonos i zoonoslagstiftningen. Om besättningen drabbas av en smittsam sjukdom som kan överföras till människa via livsmedel ska anmälan ske till behöriga myndigheter (Jordbruksverket och Länsstyrelsen). Vad som menas med en zoonos finns beskrivet i kapitel 9, Definitioner.

Observera att det också inom smittskyddslagstiftningen finns krav på att omedelbart anmäla misstanke om allvarliga smittsamma djursjukdomar (epizootier) till veterinär, samt att djurskyddslagstiftningen kräver att sjuka djur snarast ska ges nödvändig vård. Om det konstateras att det finns sjukdom som kan överföras till livsmedel i besättningen, bör slakteriet informeras.

Aktivitet 5. Odling av foder till den egna besättningen

Vid egen odling av foder rekommenderar branschen att du även läser Nationella branschriktlinjer för livsmedels- och fodersäkerhet vid produktion av spannmål, oljeväxter och trindsäd.

5.1 Vid användning av vallfodergrödor som foder gäller följande om organiska gödningsmedel/jordförbättringsmedel (innehållande ABP) eller avloppsslam används på arealen.

Syfte: Att förebygga faran för att smittor sprids via gödsel och/eller föroreningar i foder med sjukdomsalstrande bakterier, kemiska ämnen eller tungmetaller.

Organiska gödningsmedel/jordförbättringsmedel

Detta gäller gödningsmedel som innehåller beståndsdelar som klassas som animalisk biprodukt (ABP), (dock ej naturgödsel, guano, mag- och tarminnehåll, mjölk, mjölkbaserade produkter, mjölkderivat, råmjölk och råmjölkprodukter):

- Det måste gå minst sex veckor innan djur får släppas på mark där organiska gödningsmedel/jordförbättringsmedel har spridits.
- Om du skördar för vallfoderändamål måste det gå minst tre veckor mellan spridning av det organiska gödningsmedlet/jordförbättringsmedlet och skörd.
- Observera att tillstånd från Jordbruksverket krävs om organiskt gödsel i form av bearbetat animaliskt protein lagras inom primärproduktionen där produktionsdjur andra än pälsdjur hålls. Jordbruksverket medger endast tillstånd om lagringen kan ske helt avskilt från djurhållningen.

Avloppsslam

- Följande risker bör beaktas: sjukdomsöverföring, komposteringsmetod, tungmetallinnehåll, etc. Detta gäller också för organiska rester från rötgasanläggningar.
- Tänk på att vissa organiska gödselmedel, t.ex. ohygieniserat slam från avloppsreningsverk, kan sprida sjukdomsalstrande bakterier (t.ex. Salmonella).
- För att få använda avloppsslam måste halten av vissa metaller i den aktuella marken ligga under fastställda gränsvärden och även metallinnehållet i slammet får inte överskrida fastställda gränsvärden. Kontakta miljökontoret i din kommun för mer information.
- Avloppsslam får inte spridas på betesmark.
- Om avloppsslammet är obehandlat ska det brukas ner senast inom ett dygn från spridningen. Obehandlat slam får endast användas om det inte leder till olägenhet för närboende.
- Om slam sprids på vallfodergrödor eller på åkermark som används för bete måste det gå mer än 10 månader mellan spridning och skörd.
- Det rekommenderas att man alltid rengör gödselspridaren eller motsvarande om den används till flera olika besättningar.

Information om avloppsslam

Delar av livsmedelsindustrin är av olika skäl tveksam till slamspridning. Detta eftersom man anser att risken är för stor för att tungmetaller ackumuleras i åkermarken eller att sjukdomsalstrande bakterier eller andra oönskade ämnen från slammet överförs till grödan. Kontrollera med din kund/certifierings-/kvalitetssystem om vad som gäller för din produktion/ditt avtal.

Om avloppsslam ska användas som växtnäring rekommenderar såväl Svenskt Vatten (VA-verkens branschorganisation) som LRF att endast använda REVAQ-certifierat* slam.

Vid spridning av slam är det producentens ansvar att kontrollera åkermarkens metallhalt om det kan antas att halten i marken överskrider gränsvärdena, t.ex. genom markkartering. Kontakta kommunen om det råder osäkerhet om markens innehåll av tungmetaller. Tabell med gränsvärden för metaller finns t.ex. i Miljöhusensyn, se webbsidan www.miljohusesyn.nu

5.2 Den som utför arbete med växtskyddsmedel på gården ska ha giltig behörighet och uppfylla särskilda kunskapskrav. Om klass I -medel används ska det finnas tillstånd för det.

Syfte: Att förebygga faran för att växtskyddsmedel används felaktigt så att rester överförs till fodret.

Behörighet och tillstånd kan du få genom att delta i en utbildning och därefter bli godkänd. Då får du ett kunskapsbevis/certifikat för användning av växtskyddsmedel. Dessa utfärdas av Länsstyrelsen eller Jordbruksverket.

5.3 Underhåll och kalibrering av spruta bör ske i nödvändig omfattning.

Syfte: Att minska risken för att rester av växtskyddsmedel överförs till fodret.

Utrustning för spridning av bekämpningsmedel ska vara anpassad för ändamålet, underhållas väl och vara väl kalibrerad. Underhåll och kalibrering bör göras löpande, för att garantera att rätt dos appliceras. Branschen rekommenderar att sprutan funktionstestas vart tredje år. Förteckning över funktions-testare av sprutor finns på Jordbruksverkets webbplats, www.jordbruksverket.se.

5.4 Endast godkända preparat ska användas, för vad de är avsedda och i angiven dos, enligt förpackningens anvisningar/varuinformation.

Syfte: Att försäkra sig om att otillåtna preparat inte används och att undvika att det finns kvar rester av växtskyddsmedel i fodret.

Vid osäkerhet om vilka preparat som är godkända, se kemikalieinspektionens förteckning: www.kemi.se eller direktlänk: <http://apps.kemi.se/bkmregoff/>. Branschen rekommenderar att förbjuda preparat och preparat som inte längre får användas rensas bort ur kemikalieförrådet, så att de inte kan användas av misstag. Utrensade preparat ska lämnas som farligt avfall.

5.5 Vid spridning av växtskyddsmedel ska följande uppgifter dokumenteras:

Syfte: Att genom dokumentation kunna följa upp växtskyddsbehandlingar och försäkra sig om att rester av växtskyddsmedel inte förorenar fodret.

* REVAQ är ett certifieringssystem för återföring av växtnäring ur avlopp. Läs mer på Svenskt Vattens webbsida www.svensktvatten.se.

Utförda växtskyddsbehandlingar ska journalföras (gäller även vid inköpt tjänst) och journalen bör finnas tillgänglig på företaget. Av dokumentationen ska framgå:

- Vilket preparat som använts
- Dos som använts
- Tidpunkt och plats för spridningen
- Vind- och väderleksförhållanden
- Skyddsavstånd (vind- och markbaserat)
- Försiktighetsmått som vidtagits, t.ex. vid rengöring eller påfyllning av utrustningen
- Vem som utfört bekämpningen
- Vilken gröda bekämpningen gällde
- Karenstid (första tillåtna skördedatum)

Dokumentation: Vid dokumentation av preparat av klass 1L eller 2L ska journalen alltid sparas i tre år. För övriga bekämpningsmedel rekommenderar branschen att dokumentationen sparas i ett år, eller längre om det behövs för att kunna följa upp de utförda åtgärderna.

Alla karenstider ska beaktas för de växtskyddsbehandlingar som görs i grödan (även betning) för att minska risken för att otillåtna halter av bekämpningsmedel finns kvar i skördade produkter. Det ska finnas tydliga rutiner för registrering i sprutjournal av skördedatum för behandlade skiften/platser. Säkert växtskydd har tagit fram en sprutjournal som täcker både miljölagstiftningens och foder-/livsmedelslagstiftningens krav på dokumentation vid användning av växtskyddsmedel, se www.sakertvaxtskydd.se

5.6 Vid användning av växtskyddsmedel ska karenstider följas.

Syfte: Att undvika att det finns kvar rester av växtskyddsmedel i fodret.

I den mån karenstider finns anges de i anvisningar på förpackningen eller på säkerhetsdatablad. Branschen rekommenderar att du som producent alltid kontrollerar i odlingsdokumentationen att karenstiden har gått ut från datumet för behandling med växtskyddsmedel fram till skörd.

5.7 Inför skörd ska utrustning i hela kedjan från fält till och med lagring ses över, rengöras och vid behov underhållas.

Syfte: Att minska risken för att gamla rester eller orenheter förorenar fodret vilket kan orsaka mögeltillväxt eller oönskad bakterietillväxt som leder till sänkt hygienisk kvalitet eller feljäsning vid ensilering.

Branschen rekommenderar följande rutin inför skörd:

- Se över alla maskiner och annan utrustning som ska användas för skörd, inläggning, torkning eller ensilering.
- Rengör maskiner från foderrester vid längre uppehåll i skördearbetet.
- Gör rent lagerutrymmen och silor. Se till att städa bort gamla foderrester så bra som möjligt inför skörd, även om det kan vara svåråtkomligt. Gamla rester som finns kvar när torken fyllts på nytt blåser annars lätt upp mögelsporer i det fuktiga höet med torkluften.

- Använd i görligaste mån s.k. ”torrengöring” i utrymmen där spannmål, hö och halm ska lagras, eftersom våtrengöring annars lätt skapar fukt som under gynnsamma betingelser direkt orsakar tillväxt av mögel. Det bästa resultatet får du om du efter en grovrengöring med sopborste, kan avsluta med en dammsugning.
- Vid ensilering bör du i god tid innan inläggning rengöra både plansilo och lastplatta ordentligt. Högtrycksvätten är ett lämpligt hjälpmedel. En ny eller påbättrad skyddsbehandling av siloväggarna innebär att rengöringen underlättas nästa år. Silon bör sedan betraktas som en ”ren zon”. Avlastningen av grönmassan ska göras på lastplattan och inte genom att köra in med vagnarna i silon.
- Som alltid gäller sunt förnuft vid rengöring och att man anpassar den till gårdens förutsättningar och val av lagrings-/konserveringsmetod.

Mer vägledning om rengöring och hygien vid olika konserveringsmetoder finns i bilaga 1, se även åtgärd 6.6. för rengöring av övrig foderutrustning.

5.8 Skörd och konservering av vallfoder och spannmål ska ske på sådant sätt att du minimerar risken för mögelbildning och tillväxt av sjukdomsalstrande bakterier och jästsvampar.

Syfte: Att säkerställa fullständig konservering/ensilering så att fodret håller god hygienisk kvalitet så att inte mögelgifter eller bakterier överförs i köttet.

Tips och råd för hur du håller god hygien vid odling, skörd, konservering och hantering finns i bilaga 1, som är en sammanfattning av Svensk Mjölks och husdjursföreningarnas kunskapshäften:

- Höberedning
- Ensilering av vallfoder
- Syrabehandling av spannmål
- Spannmål och andra råvaror från den egna gården

Häftena finns för nedladdning på: <http://www.svenskmjolk.se/Mjolkgarten/Mjolkkvalitet/Kvalitetssakrad-mjolkproduktion/>



Aktivitet 6. Foder

6.1 Allt foder som används ska komma från företag med registrerade foderanläggningar, detta gäller även den egna foderanläggningen.

Syfte: Att myndigheten och köpare av foder får kännedom om vilka foderanläggningar som finns.

Foderföretagare är alla som odlar, hanterar, lagrar, transporterar, blandar, bearbetar foder eller utfodrar livsmedelsproducerande djur med foder. Kontrollera på Jordbruksverkets webbplats www.jordbruksverket.se att de företag som du köper foder av är registrerade. Detta gäller även om du använder biprodukter från en industri, t.ex. livsmedelsindustrin.

Alla lammproducenter och nötköttsproducenter räknas som foderföretagare och ska vara registrerade hos Jordbruksverket. Undantag finns för mindre verksamheter, se www.jordbruksverket.se. Anmälan till foderanläggningsregistret sker antingen direkt via Jordbruksverkets webbplats, www.jordbruksverket.se, eller via blankett D5 som du kan hämta från Jordbruksverkets webbplats eller beställa från Jordbruksverkets kundtjänst, 0771-223 223. I vissa fall krävs särskild registrering/godkännande av anläggningen (via Jordbruksverkets blankett D192) t.ex. om du blandar in läkemedel i fodret eller använder vissa animaliska fodermedel, se nedan.

Observera att du som producent också räknas som livsmedelsföretagare, och därför även ska ha anläggningen/-arna registrerad hos Länsstyrelsen, se åtgärd 12.1.

6.2 Uppgifter från vem du har mottagit foder ska kunna uppges.

Syfte: Att säkerställa att fodret kan spåras.

Spårbarhet bakåt i kedjan innebär att du som foderföretagare ska dokumentera och kunna ange alla som du har tagit emot foder från samt typ av foder, mängd och datum. Man ska spara följesedlar, leveranssedlar eller andra inköphandlingar så att det är möjligt att kunna spåra alla foderinköp. Det ska framgå vem som sålt eller på annat sätt avyttrat foder till gården/anläggningen.

Det innebär också att du ska kunna visa dokumentation om din egen foderproduktion. Detta kan göras genom att notera hur mycket av det egenproducerade fodret (gröda och andel av skörden) som ges till djuren.

Branschen rekommenderar att uppgifterna sparas i minst ett år. För fodermedel med animaliskt ursprung som omfattas av krav på handelsdokument ska dokumentationen sparas i två år. Samma krav på dokumentation gäller om foder säljs från gården: uppgifter om till vem man sålt foder, typ av foder, mängd och datum ska finnas. För det egenproducerade fodret räcker en enkel dokumentation som sparas i ett år, t.ex. nedtecknad i en kalender eller i annan dokumentation av växtodlingen. OBS! Om du köper in foder som innehåller material från genmodifierade växter (i dagens läge är en soja- eller majsprodukt mest sannolik), ska dokumentationen sparas i minst 5 år.

6.3 Utfodringsutrustning/automater ska vara placerade och utformade för att minimera risken för att foder förorenas.

Syfte: Att minimera risken för att fodret förorenas vid utfodring eller mellan utfodringar.

Gäller i synnerhet vid betesdrift. Utfodringsutrustningen bör vara lätt att rengöra och i möjligaste mån vara skyddad mot skadedjur inkl. fåglar. Utfodringsutrustning ska ingå i rengöringsrutinerna, se åtgärd 6.6.

6.4 Foder ska lagras under hygieniska förhållanden.

Syfte: Att minimera risken för mikrobiell tillväxt i fodret som kan medföra produktionsstörningar och livsmedelshygieniska faror, t.ex. salmonella och mögeltoxiner.

Foder ska skyddas från fukt och skadedjur. Förvaring bör ske i täckta/förslutna behållare eller med annan form av skydd (t.ex. inomhus på loge/lada som så långt som möjligt är fri från skadedjur och fåglar). Djur inklusive skadedjur bör så långt möjligt förhindras att ha direktkontakt med foderlager. Branschen rekommenderar att vattenhalt och temperatur i t.ex. lagrad spannmål regelbundet kontrolleras under lagringen för att undvika risken för tillväxt av mögel som kan bilda mögelgifter. Fler rekommendationer om lagring av spannmål finns i ”Branschriktlinjer för livsmedels- och fodersäkerhet vid produktion av spannmål, oljeväxter och trindsäd”. Se rekommendationer i bilaga 1, och även i skrifterna i serien Kvalitetssäkrad mjölkproduktion som gjordes av Svensk Mjölk. Information om fältsvampar och mögelgifterna DON och ZON i foder och halm finns i Jordbruksverkets broschyr ”Mögelgifterna DON och ZON i foder och halm”.

6.5 Foder ska förvaras och hanteras så att det inte kan förorenas.

Syfte: Att minimera risken för att fodret förorenas med främmande ämnen såsom kemiska ämnen, bekämpningsmedel, läkemedel eller smittor.

Stallgödsel, handelsgödsel, organiska gödselmedel, växtskyddsmedel, biocider (t.ex. råttgift), läkemedel, utsäde, avfall och farliga ämnen ska lagras tydligt avskilt från foder. Med avskilt menas att foder lagras på behörigt avstånd eller om möjligt i annan lokal så att det inte finns någon risk för att fodret förorenas. Observera att det krävs tillstånd från Jordbruksverket för att få lagra organiska gödningsmedel i form av bearbetat animaliskt protein (t.ex. kött- eller benmjöl) där produktionsdjur hålls.



6.6 Det ska finnas rutiner för regelbunden rengöring av alla lokaler/utrustningar/behållare där foder lagras, bearbetas, blandas, hanteras, utfodras och transporteras.

Syfte: Att förebygga att smittor och föroreningarsprids från gödsel, rester av foder eller andra orenheter, skadedjur (gnagare, fåglar, insekter) eller andra djur på gården.

Det ska finnas rengöringsrutiner för silor och andra utrymmen, utrustning, behållare där foder lagras och hanteras, som säkrar att fodret håller god hygien vid all hantering och lagring.

Rengöringsrutiner

Eftersträva torrensöring då det vid fuktillförsel föreligger risk för tillväxt av mögel. Använd dammsugare och/eller sopning. Den utrustning som används bör vara ren och bör om möjligt inte användas till andra ändamål än rengöring av foderutrymmen/-utrustning. Rengöringen förutsätter att förvaringsutrymmena är tomma och fria från gammalt foder. Om det finns kvar gamla foderrester ska dessa avlägsnas genom att systemet körs. Vid tömning kan man eventuellt göra en kontroll avseende förekomst av salmonella.

Exempel på rengöringsrutin för foderförvaring/hantering

1. Öppna och rengör matningsredlar eller skruv för tillmatning av foder till behållare.
2. Öppna utmatningen i botten av fodersilon och sopa silon/behållaren invändigt genom ev. befintlig inspektions-/rengöringslucka på toppen eller sidan av silon/behållaren. Avlägsna resterna genom den öppnade utmatningen i botten av behållaren.
3. Öppna foderskrub från silo-/foderbehållare och rengör skruven fram t.o.m. utmatningen i boxarna.

Dokumentation: Branschen rekommenderar att rengöringen dokumenteras i de ordinarie journaler och managementprogram som gården använder. Det kan vara en fördel att dokumentationen av större rengöringar sparas under lämplig tid för att i efterhand kunna följa upp eller styrka vad som gjorts.

6.7 Vissa krav ska uppfyllas om animaliska biprodukter eller före detta livsmedel används som foder

Syfte: Att kraven för användning av animaliska biprodukter och före detta livsmedel som foder till får och lamm samt nötkreatur uppfylls, och att risken för smittspridning minimeras.

- Får, lamm och nötkreatur får inte utfodras med bearbetat animaliskt protein d.v.s. produkter som kött-, ben- eller blodmjöl, blodprodukter, gelatin från idisslare, eller vissa typer av hydrolyserat protein (se Definitioner). De får heller inte utfodras med foderblandningar som innehåller dessa produkter.
- Idisslare får inte heller utfodras med di- och trikalciumfosfat eller foderblandningar som innehåller detta. Blandning av foder med fiskmjöl eller di- och trikalciumfosfat till övriga djurslag än får och nötkreatur får inte ske på gården om inte godkännande från Jordbruksverket finns. Användning och lagring av redan färdigt foder innehållande fiskmjöl och di- och trikalciumfosfat till övriga djurslag än får och nötkreatur får ske efter godkännande från Jordbruksverket. Ett villkor för att ett sådant godkännande ska ges är att fodret med fiskmjöl eller di- och trikalciumfosfat hanteras så att kontaminering av idisslarfoder inte kan ske och så att idisslare inte kan komma åt fodret.
- Får, lamm och nötkreatur får inte utfodras med matavfall eller råvaror som innehåller eller framställts av matavfall. Som matavfall räknas alla typer av matavfall (inklusive använd matolja) från restauranger, storkök, centralkök och egna hushållskök.
- Före detta livsmedel som innehåller animaliska beståndsdelar, t.ex. mjölk- eller äggprodukter, räknas som animaliska biprodukter och får under vissa omständigheter användas som foder om de inte varit i kontakt med obehandlade råvaror av animaliskt ursprung (t.ex. rått kött, rå fisk, råa ägg eller obehandlad mjölk) och om de har värmebehandlats.
- Mjölk/mjölkprodukter från en livsmedelsanläggning (t.ex. vassle från ett mejeri) får tas emot och

användas som foder om mjölken/mjolkprodukten har genomgått särskild behandling. Du som tar emot mjolk/mjolkprodukter ska ställa krav på att den levererande anläggningen har behandlat mjölken/mjolkprodukten enligt gällande lagstiftning och behandlingen ska framgå av handelsdokumentet. Registrering ska göras med Jordbruksverkets blankett D192. Kraven i lagstiftningen, (Förordning (EG) nr 1069/2009 och Förordning (EG) nr 142/2011), beskrivs t.ex. i ”Branschriktlinjer för hygienisk produktion av mjolkprodukter” som har tagits fram av Svensk Mjolk, se www.livsmedelsverket.se.

För att få ta emot och utfodra med mejeriprodukter som inte har behandlats enligt ovanstående krav måste din gård vara godkänd av Jordbruksverket för detta ändamål (godkännandet krävs med anledning av den ökade smittriskan och ökat behov av spårbarhet). Anmälan om godkännande ska göras på blankett D70 som fås från Jordbruksverkets webbsida eller från Jordbruksverkets kundtjänst. Kraven gäller endast produkter från annan gård eller mejeri, inte egenproducerad obehandlad mjolk från den egna gården.

Kom ihåg att alla produkter/råvaror som ska användas som foder måste komma från företag som är registrerade som foderföretag. Detta gäller även livsmedelsföretag.

Dokumentation: Vid varje leverans av animaliska biprodukter eller före detta livsmedel eller andra produkter som innehåller animaliska biprodukter ska ett handelsdokument upprättas i ett original med två kopior. Originalen ska följa med sändningen till mottagaren, kopiorna behålls av leverantören respektive transportören. Dokumentationen ska sparas i två år. Detta dokumentationskrav gäller inte foderblandningar som följer foderlagstiftningens märkningskrav. Information om hur ett handelsdokument ska vara utformat finns på Jordbruksverkets webbplats, www.jordbruksverket.se. Det finns ett förenklat handelsdokument som är särskilt anpassat för mjolk/mjolkprodukter.

Mer information och råd om hur man säkerställer att inköpt foder håller god kvalitet finns i broschyren: ”Inköpta foderråvaror” i serien Kvalitetssäkrad mjolkproduktion. Den finns för nedladdning på: <http://www.svenskmjolk.se/Mjolkgarden/Mjolkkvalitet/Kvalitetssakrad-mjolkproduktion/>.

Kom ihåg att alla produkter som köps från ett företag som är registrerat som foderföretag, inte därför behöver vara tillåtna att använda till nötkreatur eller får. Kontakta Jordbruksverket om du är osäker på vad som är tillåtet att använda.

Läs mer om animaliska biprodukter på Jordbruksverkets webbplats, www.jordbruksverket.se.

6.8 Vid egen införsel av foder från annat land gäller särskilda regler för kontroll av salmonella och aflatoxin.

Syfte: Att förebygga faran för att foder som införs är smittat med salmonella eller innehåller halter av aflatoxin över EU:s gränsvärden.

Vid egen införsel av foder är det viktigt att man skaffar sig en god kännedom om det aktuella fodret och vilka regler som gäller.

- Vid införsel av riskråvaror t.ex. soja och raps, ska analys ske av förekomst av salmonella och aflatoxin, enligt Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2006:81).
- Vid införsel av foderblandningar ska det göras analys av förekomst av salmonella, enligt Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2006:81).
- Om foder importeras från ett land utanför EU ska detta anmälas till Jordbruksverket (på blankett D7 och D119).

Du som köper foder från andra länder måste utföra en mottagningskontroll enligt ovan. I avvaktan på analysresultat får foderpartiet vanligtvis inte användas. Ett foder med halter av aflatoxin som är högre än gränsvärdet får inte spädas ut med ”ren” råvara eller genom minskad inblandning i foderblandningen. När du köper från svenska foderföretag har dessa kontroller redan gjorts, och fodret har vanligtvis också värmebehandlats inom ramen för foderindustrins kvalitetsprogram. Egen införsel av riskråvaror innebär en stor fara för att salmonella tas in i landet.

Beträffande transporter av foder från andra länder till den egna gården rekommenderar branschen att kontakt tas med Svenska Djurbönders Smittskyddskontroll, SDS. Att låta fordon från områden med annan sjukdomssituation än den svenska köra in på gårdsområdet innebär risker för introduktion av nya sjukdomar, och det bör därför undvikas. Om det sker måste särskilda krav ställas på smittskydd/hygien. Se SJVFS 2006:81 (Statens jordbruksverks föreskrifter om foder) för aktuell information om vilka foder som omfattas av kraven och gränsvärden.

6.9 Om man misstänker att fodret inte är säkert får det inte användas förrän det har kontrollerats att det är säkert.

Syfte: Att säkerställa att endast foder som är säkert ges till djuren.

Det ska finnas en rutin för hur man agerar om man misstänker att fodret inte är säkert. Det vill säga att man ser till att fodret inte ges till djuren eller säljs om misstanke finns. Man ska med utgångspunkt från utförd riskbedömning provta och analysera foder avseende främmande ämnen eller smittförande ämnen.

Om fodret är möjligt ska det ej ges till djuren. Har man haft stora problem med skadedjur där foder lagras kan det vara lämpligt att låta utföra analyser avseende foderhygien för att ta reda på om fodret är säkert. Om du säljer foder ska rutinen också innehålla att du anmäler till Jordbruksverket (blankett D 51) ifall det finns anledning att misstänka att det finns faror med det foder som sålts.



6.10 Foder får inte innehålla förbjudna råvaror.

Syfte: Att säkerställa att fodret inte innehåller förbjudna råvaror som kan vara skadliga.

Förbjudna råvaror är träck o dyl., hudar och hudavfall som behandlats kemiskt, frön avsedda för utsäde och behandlade med bekämpningsmedel (betningsmedel), trä (inkl. sågspån) som behandlats med träskyddsmedel, slam från rening av avloppsvatten, fasta hushållssopor eller förpackningsmaterial från livsmedelsindustrin. Angående användning av foder som innehåller animaliska biprodukter se åtgärd 6.7.

6.11 Ensileringsmedel ska vara registrerade eller godkända om så krävs.

Syfte: Att säkerställa att foder inte innehåller otillåtna halter av främmande ämnen som kan överföras till köttet.

Register över godkända fodertillsatser och ensileringsmedel finns på Jordbruksverkets webbplats, www.jordbruksverket.se.

Aktivitet 7. Vatten

7.1 Vattnet ska vara av lämplig kvalitet*.

Syfte: Att minimera risken för att bakterier, andra smittor eller främmande ämnen sprids med förorenat vatten.

Var extra uppmärksam på vattenkvaliteten vid uttag från grävda brunnar, jämfört med användning av kommunalt vatten eller vid uttag från borrade brunnar. Särskilt viktigt är detta när det är mycket regn och fara finns för ytvatteninträning eller om det uppstår sjukdomsutbrott som tyder på att vattenkvaliteten är dålig. Tänk också på att det finns en risk för förorening genom läckage om gödselplattan/gödselbrunnen ligger i nära anslutning till vattenbrunnen.

Om det finns tveksamheter om vattnets kvalitet bör analys av gårdens vatten göras (vatten som ges till djuren eller som används för rengöring av foderanläggningen). Rådgör med din djurhälsoveterinär eller rådgivare om vilka parametrar som bör analyseras utifrån ditt aktuella problem. Observera att djurskyddslagstiftningen kräver att djuren ska ha fri tillgång till dricksvatten.

Rengöring bör ske regelbundet, gödsel och smuts ska avlägsnas effektivt från vattenbehållare och vattenautomater.

* Med lämplig kvalitet menas att vattnet som ges till djuren och som används vid rengöring ska vara rent. Med rent menas att det inte innehåller mikroorganismer eller skadliga ämnen i sådana mängder att det direkt eller indirekt kan påverka hälsokvaliteten på livsmedel eller djurens hälsa. Se Socialstyrelsens allmänna råd om försiktighetsmått för dricksvatten (SOSFS 2003:17) som grund för bedömning om en vattenkälla anses tjänlig eller ej.

Aktivitet 8. Läkemedelsbehandlingar och andra behandlingar

8.1 Djur som drabbas av sjukdomar ska behandlas eller avlivas om så krävs.

Syfte: Att minimera risken för att sjuka djur sprider sjukdomar som kan överföras till människor via livsmedel eller smitta till andra djur.

Sjuka djur ska behandlas eller avlivas om så krävs och detta ska journalföras. I Jordbruksverkets broschyrer ”Hantering vid avlivning av får” och ”Hantering vid avlivning av nötkreatur” finns mer vägledning om detta.

8.2 Behandling med receptbelagda läkemedel ska ske efter veterinär förskrivning.

Syfte: Att säkerställa att läkemedel ges i rätt dos, mängd, tidpunkt, till rätt djur etc. så att det inte finns fara för otillåtna halter av läkemedelsrester i köttet.

Se krav på dokumentation i åtgärd 8.3 nedan. Observera att det krävs ett särskilt godkännande från Jordbruksverket om man vill blanda läkemedel i foder.

8.3 Behandlingar med läkemedel och andra behandlingar ska dokumenteras.

Syfte: Att behandlingar med läkemedel eller andra behandlingar kan följas upp, och att risken för otillåtna halter av läkemedelsrester i köttet minimeras.

Behandlade djur ska kunna identifieras. Behandlingen dokumenteras lämpligen i behandlingsjournalen. Följande uppgifter ska, i förekommande fall, dokumenteras vid behandling med läkemedel:

- datum för behandlingen
- klockslag för behandlingen om karenstiden är kortare än 24 timmar
- djurets identitet
- diagnos (t.ex. vilken sjukdom)
- läkemedlets benämning/namn
- dosering
- behandlingstidens längd (t.o.m. datum)
- karenstid (antal timmar/dagar)
- identiteten på den som behandlat djuret
- namnet på den förskrivande veterinären

Uppföljande behandlingar med läkemedel, villkorad läkemedelsanvändning och behandlingar med icke receptbelagda läkemedel ska dokumenteras på samma sätt. Dokumentationen kan göras genom att veterinärens besöksjournal sparas, om denna innehåller alla uppgifter enligt ovan.

Observera att även homeopatika och naturläkemedel klassas som läkemedel enligt läkemedelslagstiftningen, och samma dokumentationskrav gäller därför vid användning av dessa som vid läkemedel. Vissa homeopatiska preparat har också karenstid, precis som andra läkemedel (se definitioner). Vid behandling med homeopatika ska man även ange namn på den veterinär som har kontaktats inför användningen.

Om läkemedlet förskrivs av veterinären genom telefonkonsultation, ska veterinären skicka dokumentationen till djurägaren, antingen som utskrift eller digitalt. Om veterinären använder ett databaserat journalföringssystem, ska djurägaren få en papperskopia av journalen från veterinären.

Annan behandling är behandlingar med preparat som inte är läkemedel men som har karenstid (t.ex. vissa bekämpningsmedel mot ektoparasiter). Dessa behandlingar ska dokumenteras på samma sätt som behandlingar med läkemedel.

Dokumentation: Dokumentation över läkemedelsbehandlingar ska sparas i minst 5 år (SJVFS 2009:85). Du ska också kunna visa inköp och innehav av läkemedel, t.ex. kvitton och lista på vilka preparat som finns i medicinskåpet. Branschen rekommenderar att dokumentation över behandling med andra preparat som har karenstid ska sparas i minst 1 år.

8.4 Karenstider vid läkemedelsbehandling eller annan behandling ska följas.

Syfte: Att behandling sker inom tillräckligt lång tid före slakt så att det inte kan finnas otillåtna restmängder av läkemedel eller andra medel i köttet.

8.5 Djur som köps eller säljs som livdjur inom karenperioden ska åtföljas av ett intyg där preparat, behandlingsdatum och karenperiod framgår.

Syfte: Att information om karenstid finns hos den nya besättningen.

Djur som behandlats med hormonpreparat får inte överlätas eller säljas före karenstidens utgång.

8.6 Läkemedel och andra skadliga ämnen eller föremål ska förvaras på ett säkert sätt så att livsmedel eller foder inte förorenas.

Syfte: Att inte läkemedel finns tillgängligt för djur eller obehöriga eller att djur kan skadas på stickande/skärande föremål.

Läkemedel, kanyler, sprutor, skalpeller m.m. ska förvaras på ett säkert sätt, så att de inte kan sammanblandas med foder, fodertillsatser eller förblandningar och oåtkomligt för obehöriga. T.ex. i försluten behållare lämplig för ändamålet, i rum eller skåp som kan låsas och som är skilt från djurstallar och utrymmen där foder hanteras eller förvaras.

Aktivitet 9. Förberedelse för transport

9.1 Djuren ska vara registrerade och märkta med Jordbruksverkets godkända öronmärken med gårdens SE-nummer innan de lämnar födelsebesättningen.

Syfte: Att säkerställa att djuren kan spåras.

Se åtgärd nr 1.1.

9.2 Det ska finnas dokumentation över till vem du har sålt/avyttrat djur, datum, antal och vilka djur det gäller.

Syfte: Att säkerställa att djuren kan spåras i livsmedelskedjan.

Se åtgärd nr 1.2.

9.3 Information om slaktdjuren ska lämnas till slakteriet.

Syfte: Att slakteriet får information om djurens hälsoläge enligt kraven i lagstiftningen så att livsmedelssäkerheten kan garanteras.

Om informationen saknas tas djuret inte emot av slakteriet. De uppgifter som ska lämnas framgår av slakteriets leveranssedel och omfattar bl.a. läkemedelsbehandling, karenstid, att djuren inte är sjuka och att besättningen inte är spärrad.

Bestämmelserna gäller även om du levererar slaktdjur till eget slakteri. Information om vilka uppgifter som ska lämnas och hur det kan ske finns i förordning (EG) nr 853/2004, bilaga II, avsnitt III: Information från livsmedelskedjan. Se www.livsmedelsverket.se.

Dokumentation: Den dokumentation som du får från slakteriet (avräkningen), ska sparas på gården så att köttet kan spåras från gården till slakteriet och tvärtom. Branschen rekommenderar att avräknings-sedeln sparas i ett år.

9.4 Djuren ska i möjligaste mån vara rena inför transport till slakteriet.

Syfte: Att förebygga att djuren är gödsel- eller smutsförorenade vilket kan försvåra slakthygienen och öka risken för att mikroorganismer överförs till köttet i samband med slakten.

Som producent är du ansvarig för att stallet rengörs och att slaktdjur och produktionsdjur hålls rena. Detta gäller alltså även under djurens uppfödningstid och är kopplat till skötsel, rengöringsrutiner, foder och utgödslingssystem. Om slakteriet ger en anmärkning på att djuren inte är rena ska åtgärder vidtas för att undvika upprepade problem.

Får och lamm ska vara rena och bör inte ha gödsel i ullen. Årslamm över 8 månader bör vara klippta men alla lamm som har haft diarré eller är mycket smutsiga bör hygienklippas oavsett ålder. Kontakta ditt slakteri om du vill veta vilka rutiner de tycker är lämpliga att ha för att hålla djuren rena.

Nötkreatur som går till slakt bör vara så rena att de inte får anmärkningar, kategori 1, 2 eller 3, utifrån Kött- och Charkföretagen, KCF:s regler för gödselförorenade djur.

För att hålla djuren rena, tänk på följande:

- Håll torrt och rent på djurens liggplats.
- Se över utgödslingssystem och rutiner för utgödsling. Kontrollera att urindräneringen fungerar.
- Ströa rikligt och ofta.
- Ha rätt belägningsgrad i alla djurgrupper och den storlek på djur som inredningen är anpassad för.
- Håll rent runt foderhäckar och foderbord.
- En balanserad foderstat ger träck med normal konsistens.
- Klipping gör att djuren håller sig renare.

För rådgivning finns broschyren ”Rena nötkreatur” från Taurus och Svenska Djurhälsovården som kan beställas från slakterierna eller laddas ner från webbplatsen www.taurus.mu.



Aktivitet 10. Lastning

10.1 När djuren lämnar gården ska försiktighetsåtgärder vidtas för att förhindra smittspridning.

Syfte: Att förebygga att smittor från andra besättningar kommer in via transportör/transportbil.

Se till att transportören inte går in i stallet annat än i nödfall, och om så sker bör denne erbjudas skyddskläder. Det rekommenderas att utlastning sker genom utslussning/utlastningsrum.

Branschen rekommenderar att utlastningsrummet rengörs efter varje lastning, tänk på att hantera gödsel och eventuellt tvättvatten så att smittspridning in till besättningen förhindras. Detta underlättas om det finns golvvav i utlastningsrummet, och om man använder tvärkulvert istället för att skrapa bort fastgödseln. Ta också bort gödsel utanför utlastningsbron till nästa leverans. Dörrarna mellan transportfordon och stall bör om möjligt inte hållas öppna samtidigt. En utlastningssluss förhindrar på ett effektivt sätt luftkontakt mellan stall och bil.

Aktivitet 11. Egen transport

Med egen transport menas i detta dokument den transport då du som producent själv kör dina djur och har ansvaret för dem, se Viktiga begrepp.

11.1 Transportfordon som används för att köra djur till och från den egna och andras besättningar, bör vara rengjorda innan djuren lastas.

Syfte: Att förebygga att smittor sprids mellan besättningar.

Transportfordonet bör vara rengjort när det används till att köra djur mellan olika besättningar eller olika grupper av djur.

11.2 Djuren ska i möjligaste mån vara rena vid ankomst till slakteriet.

Syfte: Att förebygga att djuren är gödsel- eller smutsförorenade vilket kan försvåra slakthygienen och öka risken för att mikroorganismer överförs till köttet i samband med slakten.

Se åtgärd 9.4

Aktivitet 12. Övrigt

12.1 Du som håller djur för livsmedelsproduktion ska ha dina anläggningar registrerade hos Länsstyrelsen.

Syfte: Att myndigheten får kännedom om vilka livsmedelsanläggningar som finns.

Du ska registrera dina anläggningar hos Länsstyrelsen. Kravet på registrering omfattar inte dig som bara producerar för eget bruk eller driver en mycket tillfällig verksamhet. Läs mer i SLV:s vägledning om godkännande och registrering av livsmedelsanläggningar: www.slv.se. Observera att du som lamm- och/eller nötköttsproducent också räknas som foderföretagare och därigenom dessutom ska ha anläggningen/-arna registrerade hos Jordbruksverket, se åtgärd 6.1.

12.2 Alla resultat från kontroller av foder, djur eller produkter av animaliskt ursprung, som har betydelse för livsmedels- och fodersäkerheten, ska dokumenteras. Åtgärder ska göras vid behov.

Syfte: Att kunna följa upp och åtgärda analys- och kontrollresultat, när de visar att livsmedel eller foder på gården inte är säkra.

Exempel på kontroller är medicinska provtagningar, resultat från foder- och vattenanalyser, rapporter från slakteriet (t.ex. avräkningsedlar med slaktanmärkningar) och rapporter från offentlig kontroll. Uppgifter som är viktiga att dokumentera är t.ex. förekomst av sjukdomar som kan påverka säkerheten hos köttet*.

De åtgärder som vidtagits vid avvikelser ska också dokumenteras. Åtgärder kan vara att göra förändringar i produktionen för att problemet inte ska uppstå igen. Ett annat exempel är att man om analysen/kontrollen visar att det finns en fara med foder eller djur inte använder det eller säljer det vidare. Faror med foder ska anmälas till Jordbruksverket men ändring kommer att ske under år 2013 då Länsstyrelsen tar över ansvaret för detta.

Dokumentation: Branschen rekommenderar att dokumentationen sparas så lång tid som behövs för att kunna följa upp resultaten och utvecklingen efter eventuella åtgärder. T.ex. bör dokumentationen sparas så länge som köttet eller en beredd köttprodukt kan tänkas finnas på marknaden.

* Sådana sjukdomar är t.ex. zoonoser som beskrivs i Definitioner.

5. Dokumentation

Tabellen över åtgärder visar vilken dokumentation som ska föras för att uppfylla kraven i lagstiftningen för livsmedels- och fodersäkerhet. I vissa fall anger lagstiftningen också hur lång tid dokumentationen ska sparas. När lagstiftningen inte anger detta, har branschen rekommenderat en lämplig tid. Observera att det finns allmänna rekommendationer från EU-kommissionen att spara dokumentation i 5 år.



Åtgärd	Dokumentation	Tid	Lagstiftning/branschen rekommenderar
1.2	Stalljournal	5 år	SJVFS 2009:79 20 § SJVFS 2009:85 7 kap. 12 och 13 §
1.2	Ytterligare krav på spårbarhet	Ej lagstiftat men finns rekommendationer om 5 år	(EG) nr 178/2002 art.18 Kommissionens riktlinjer, se www.livsmedelsverket.se
2.2	Journalföring av inköpta djur	3 år	SJVFS 2009:79 20 §
3.2	Användning av bekämpningsmedel mot skadedjur.		
	A. I stallar, foderutrymmen	1 år	Branschen rekommenderar utifrån (EG) nr 183/2005 bil 1, II 2a och (EG) nr 852/2004 bil 1, 9a
	B. Utomhus	3 år	SNFS 1997:2
4.1	Rengöring	-	Branschen rekommenderar att rengöringen dokumenteras i ordinarie journaler/ Managementprogram/almanacka
4.3	Dokumentation av döda djur	5 år	(EG) nr 1069/2009 SJVFS 2006:76, 5 §
4.3	Handelsdokument vid hämtning av kadaver.	2 år	(EG) nr 1069/2009
5.5	Dokumentation av spridning av växtskyddsmedel.	3 år för preparat av klass 1L eller 2L. 1 år för övriga preparat.	SNFS 1997:2 2och 9 §§ (EG) nr 852/2004 bilaga I del A
5.7	Handelsdokument vid leverans av animaliska biprodukter som används som foder.	2 år	(EG) nr 1069/2009
6.2	Uppgifter om från vem foder har mottagits	1 år	(EG) nr 852/2004
6.2	Uppgifter om egenproducerat foder, t.ex. växtodlingsplan eller nedskrivet på motsvarande sätt.	1 år	(EG) nr 852/2004
6.2	Uppgifter om från vem foder innehållande material från genmodifierade växter har mottagits.	5 år	(EG) nr 1830/2003 art. 4
6.6	Rengöring av foderanläggningen.	-	Branschen rekommenderar att det finns rutiner som dokumenteras i de ordinarie arbetsrutiner och managementprogram som gården använder.
6.7	Handelsdokument vid leverans av animaliska biprodukter som används som foder.	2 år	(EG) nr 1069/2009
6.8	Handelsdokument vid leverans av före detta livsmedel som innehåller mjölk- eller äggprodukter och som ska användas som foder.	2 år	(EG) nr 1069/2009
8.3	Användning av läkemedel och annan behandling.	Läkemedel: 5 år	SJVFS 2009:85 (EG) nr 852/2009 bilaga I del A
9.2	Uppgifter från slakteriet, (avräkningen).	1 år	Branschen rekommenderar
12.2	Alla resultat från analyser och kontroller som kan påverka livsmedels- eller fodersäkerheten.	5 år	(EG) nr 852/2004 bilaga I del A (EG) nr 183/2005 Branschen rekommenderar att dokumentationen sparas så lång tid som behövs för att kunna följa upp resultaten och utvecklingen efter eventuella åtgärder t.ex. så länge köttet kan tänkas finnas på marknaden dvs. fem år, för att kunna följa upp resultaten och utvecklingen efter eventuella åtgärder.

6. Information om branschriktlinjerna



Lamm- och nötköttsproducenter är livsmedelsföretagare och foderföretagare

År 2006 kom ny EU-lagstiftning inom livsmedelsområdet. En viktig nyhet då var att den omfattar hela livsmedels- och foderkedjan. Alla lamm- och nötköttsproducenter gick därmed in under beteckningen livsmedelsföretagare, och den som producerar, hanterar, transporterar, lagrar foder eller utfodrar livsmedelsproducerande djur betecknas som foderföretagare.

Förordningarna gäller för alla primärproducenter inom EU och medförde flera genomgripande förändringar. Förändringarna gällde krav på spårbarhet i hela kedjan och att primärproducenterna¹ var ansvariga för livsmedels- och fodersäkerheten redan på gården. Bakgrunden till den nya livsmedelslagstiftningen är bl.a. de händelser (BSE, dioxin, mul- och klövsjuka) som inträffade inom EU på 1990-talet.

Branschriktlinjerna är ett verktyg för god livsmedels- och foderhygien

Lagstiftningen från 2006 är mer inriktad på de mål som ska uppnås dvs. säkra livsmedel och säkert foder, och anger inte exakt hur man rent praktiskt behöver göra i verksamheten. Däremot ställs det krav på att det ska finnas rutiner för en säker och hygienisk produktion så att målen i lagstiftningen uppfylls. Branschriktlinjerna vänder sig till lamm- och nötköttsproducenter och är branschens tolkning av hur den målstyrda lagstiftningen kan uppfyllas. Det är livsmedels- och fodersäkerhet som avses, alltså de åtgärder på gården som har betydelse för att de livsmedel som släpps ut på marknaden är säkra att äta. Branschriktlinjerna är frivilliga att följa.

Företagaren har ett ansvar att se till att verksamheten bedrivs på ett sätt som gör att de producerade livsmedlen är säkra och att produktionen uppfyller lagstiftningens krav. Det ska finnas rutiner för egenkontroll på företaget men det finns inte krav på att det ska finnas en HACCP. Vid den offentliga kontrollen ska inspektörerna känna till och ta hänsyn till branschriktlinjerna. Det ökar möjligheten till likvärdig kontroll i hela landet. Myndigheterna Livsmedelsverket och Jordbruksverket har bedömt branschriktlinjerna. De dokument som branschriktlinjerna hänvisar till t.ex. rådgivningsmaterial och hemsidor (kap. 8) ingår däremot inte i bedömningen.

Grundförutsättningar och avgränsningar

Branschriktlinjerna avser livsmedels- och fodersäkerhet och vänder sig till lamm- och nötköttsproducenter. De avser endast de områden som är inom producentens ansvar, alltså från att djuren föds eller köps in och fram till lastning av djur till slakt eller försäljning (egen transport av djur ingår), se produktionsflödet.

Det är säkra livsmedel och foder som avses och därför ingår t.ex. inte miljölagstiftningen eller djurskyddslagstiftningen, ändå kan det finnas beröringspunkter med dessa lagstiftningsområden. Det finns grundförutsättningar som rör dessa områden som inte har tagits med i riktlinjerna. Exempel på sådana grundförutsättningar är arbetet med förebyggande djurhälsovård. Att djuren är friska är en förutsättning för en god djuromsorg och en lönsam produktion, därför är förebyggande smittskyddsåtgärder oerhört viktiga i produktionen, oavsett om det har betydelse för livsmedels- eller fodersäkerheten. Förebyggande smittskyddsåtgärder kan vara att man t.ex. vid ny- eller ombyggnation planerar hur flöden och sektioner mellan djurstallar och foderutrymmen ska utformas för att minska faran för smittspridning. Dessa smittskyddsåtgärder är alltså viktiga både för att främja en god djurhälsa i produktionen och för foder- och livsmedelsäkerheten. I dessa branschriktlinjer är det däremot först och främst de faktorer som har betydelse för livsmedels- och fodersäkerheten som är i fokus.

I branschriktlinjerna ingår flera åtgärder för att förebygga salmonella, men för att få en heltäckande uppföljning av hur förebyggande åtgärder tillämpas, förutsättningar för ekonomisk kompensation från samhället samt möjlighet för att teckna försäkringsskydd om gården drabbas av salmonella, rekommenderar branschen anslutning till det Frivilliga Salmonellakontrollprogrammet eller motsvarande, och den officiella hälsokontrollen för får och lamm respektive nötkreatur.

¹ Primärproducenter är t.ex. de som odlar och skördar vegetabilier för livsmedels- eller foderproduktion, bedriver mjölkproduktion eller foder upp och producerar livsmedelsproducerande djur före slakt.

Lamm- och nötköttsproducenter är i många fall också spannmålsproducenter. Det finns branschriktlinjer för livsmedels- och fodersäkerhet vid produktion av spannmål, oljeväxter och trindsäd. I dessa ingår riktlinjer för att odling, torkning/konservering och lagring av spannmål, oljeväxter, trindsäd ska ske på ett säkert sätt. Ett råd är att producenter som odlar sitt eget kraftfoder även tar del av relevanta delar av dessa branschriktlinjer. Det finns även "Nationella branschriktlinjer för att undvika fusariumtoxiner i spannmål" vilka uppdateras årligen och som liksom övriga branschriktlinjer publiceras på Livsmedelsverkets och Jordbruksverkets webbplatser, www.livsmedelsverket.se eller www.jordbruksverket.se.

Du som håller djur endast för egen konsumtion omfattas inte av samtliga krav i livsmedels- och foderlagstiftningen, men dessa branschriktlinjer ger även dig ett gott stöd för att producera säkra livsmedel och foder.

Branschriktlinjerna kan användas av producenter med olika typer av produktion: konventionell, ekologisk eller med andra certifieringar såsom KRAV och IP SIGILL. Dessa system har ofta beröringspunkter och kan innehålla de åtgärder som beskrivs i branschriktlinjerna. De specifika bestämmelser som gäller vid ekologisk produktion (enligt EU-förordning 834/2007) kommer att finnas i "Nationella riktlinjer för ekologisk produktion".

Lagstiftningen ställer i vissa fall krav på dokumentation av åtgärden och ibland finns det också krav på hur länge dokumentationen ska sparas. För att kunna säkra kvaliteten mot nästföljande part kan det vara viktigt att även på frivillig bas dokumentera åtgärder och kontroller. Detta för att kunna gå tillbaka och följa utvecklingen, t.ex. för att upptäcka eventuella återkommande problem eller visa att problem som kan upptäckas i senare led inte beror på den egna gården. Dokumentation gör det också möjligt att vid problem kunna återkalla ett sålt/avyttat foder eller meddela kunder (t.ex. slakteriet) så att de kan återkalla köttet. Detta är viktigt för att säkerställa att konsumenterna får säkra livsmedel.

Eget ansvar

Producenten har huvudansvaret för livsmedels- och fodersäkerheten på gården. Det är viktigt att själv ta ställning till om åtgärderna i branschriktlinjerna överensstämmer med vad som händer i den egna produktionen. Självklart kan det finnas stora skillnader mellan olika gårdar och olika produktionssystem, t.ex. konventionell och ekologisk produktion. Branschriktlinjerna kan underlätta för dig som producent att upprätta ett system för egenkontroll. Om andra arbetssätt än de som beskrivs i branschriktlinjerna väljs, ska ändå samma mål uppnås, dvs. effektiva förebyggande och korrigerande åtgärder som leder till säkra livsmedel och foder.

Inom den lagstiftning som branschriktlinjerna omfattar inryms även tvärvillkor. Du har eget ansvar för att hålla dig uppdaterad om tvärvillkoren t.ex. via Miljöhusens webbplats www.miljohusesyn.nu eller Jordbruksverkets webbplats: www.jordbruksverket.se.

Utveckling av branschriktlinjer

Branschriktlinjerna har tagits fram av Lantbrukarnas Riksförbund, LRF, i samarbete med företrädare för branschen såsom Lammproducenterna, Svenska Fåravelsförbundet och Sveriges Nötköttsproducenter. Utvecklingen har skett efter samråd med Livsmedelsverket och Jordbruksverket. Företrädare för Scan AB, Ugglarps slakteri AB, KLS Livsmedel AB, och Kött- och Charkföretagen har också medverkat genom att ge synpunkter på branschriktlinjerna. Arbetet med att utveckla branschriktlinjerna har skett i en arbetsgrupp där dessutom Svenska Djurhälsovården, Taurus och Sigill Kvalitetssystem AB har varit involverade. Arbetsgruppen har analyserat och bedömt de faror och risker som finns i produktionen och hur de förebyggs. Syftet med arbetet har varit att ge en praktisk vägledning för hur den målstyrda lagstiftningen ska uppfyllas.

Branschriktlinjerna kommer att spridas genom näringens olika organisationer, t.ex. Lammproducenterna, Svenska Fåravelsförbundet, Sveriges Nötköttsproducenter och Lantbrukarnas Riksförbund (LRF). Materialet finns på webbplatsen för Miljöhusensyn, www.miljohusesyn.nu. Det går också att hitta branschriktlinjerna på följande myndigheters hemsidor: Livsmedelsverket www.livsmedelsverket.se, och Jordbruksverket www.jordbruksverket.se. Branschriktlinjerna är öppna och kan med fördel läggas in i olika kvalitetssäkringssystem.

7. Lagstiftning

För att läsa aktuell lagstiftning, se Livsmedelsverket www.livsmedelsverket.se
och Jordbruksverket www.jordbruksverket.se.



Branschriktlinjerna ger förslag på hur följande lagstiftning kan uppfyllas:

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 178/2002 av den 28 januari 2002 om allmänna principer och krav för livsmedelslagstiftning, om inrättande av Europeiska myndigheten för livsmedelssäkerhet och om förfaranden i frågor om livsmedelssäkerhet.

Europaparlamentet och rådets förordning (EG) nr 852/2004 av den 29 april 2004 om livsmedelshygien.

Förordning (EG) nr 183/2005 om fastställande av krav för foderhygien, se www.eur-lex.europa.eu.

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 183/2005 av den 12 januari 2005 om fastställande av krav för foderhygien.

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 853/2004 av den 29 april 2004 om fastställande av särskilda hygienregler för livsmedel av animaliskt ursprung.

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1069/2009 av den 21 oktober 2009 om hälsobestämmelser för animaliska biprodukter och därav framställda produkter som inte är avsedda att användas som livsmedel och om upphävande av förordning (EG) nr 1774/2002 (förordning om animaliska biprodukter).

Kommissionens förordning (EU) nr 142/2011 av den 25 februari 2011 om genomförande av Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1069/2009 om hälsobestämmelser för animaliska biprodukter och därav framställda produkter som inte är avsedda att användas som livsmedel och om genomförande av rådets direktiv 97/78/EG vad gäller vissa prover och produkter som enligt det direktivet är undantagna från veterinärkontroller vid gränsen.

Statens Jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2006:81) om foder.

Statens Jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2006:84) om befattning med animaliska biprodukter och införsel av andra produkter, utom livsmedel, som kan sprida smittsamma sjukdomar till djur.

Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2005:20) om livsmedelshygien.

Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2009:85) om operativa ingrepp samt skyldigheter för djurhållare och för personal inom djurens hälso- och sjukvård.

Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2007:12) om märkning och registrering av nötkreatur.

Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2007:14) om märkning och registrering av får och getter.

Epizootilag (1999:657)

Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1830/2003 av den 22 september 2003 (EG) nr 1830/2003 om spårbarhet och märkning av genetiskt modifierade organismer och spårbarhet av livsmedel och foderprodukter som är framställda av genetiskt modifierade organismer och om ändring av direktiv 2001/18/EG.

Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2009:84) om läkemedel och läkemedelsanvändning.

8. Rådgivningsmaterial och hemsidor som hänvisas till i branschriktlinjerna

(Dessa material är inte bedömda av myndigheterna)

Material	Hänvisning
Branschriktlinjer för hygienisk produktion av mjölkprodukter	LRF Mjök www.lrf.se Livsmedelsverket www.livsmedelsverket.se
Miljöhusesy	Miljöhusesy www.miljohusesyn.nu
Gårdsbesök med omtanke	Lantbrukarnas Riksförbund, LRF www.lrf.se
Jordbruksverket Hantering vid avlivning av nötkreatur Hantering vid avlivning av får	Jordbruksverket www.jordbruksverket.se
Information/hjälpmiddel från Svenska djurhälsovården Smittskydd Nöt - Kortfattad smittskyddsinformation - Checklista "Testa ditt smittskydd vid inköp av djur" - Tänk hygieniskt för att skydda mot EHEC/VTEC - SDS smittskydd för nöt Smittskydd Får - Karantänsrekommendationer - Rekommendationer vid livdjursförsäljning - SDS smittskydd för får	Svenska Djurhälsovården www.svdhv.se . www.smittsakra.se
Statens veterinärmedicinska anstalt Information om zoonoser och epizootisjukdomar	Statens veterinärmedicinska anstalt www.sva.se
Läkemedelsverket Karenstider för veterinärläkemedel	Läkemedelsverket www.lakemedelsverket.se
Svensk Mjök och LRF Inköpta foderråvaror (Kvalitetssäkrad mjölkproduktion)	Svensk Mjök och LRF www.svenskmjolk.se www.lrf.se
Kvalitetssäkrad mjölkproduktion - Höberedning - Ensilering av vallfoder - Syrabehandling av spannmål - Spannmål och andra råvaror från den egna gården	Svensk Mjök och husdjursföreningarna www.svenskmjolk.se

Material	Hänvisning
Rena Nötkreatur – om hur nötkreatur ska hållas rena under uppfödningen och inför slakt.	Svenska Djurhälsovården www.svdhv.org Taurus www.taurus.mu
Vägledning/information om spårbarhet - EG-vägledning till 178/2002 om spårbarhet - Information till livsmedelsföretagare om spårbarhet	Livsmedelsverket www.livsmedelsverket.se
Märkning och registrering av nötkreatur Märkning och registrering av får och getter	Jordbruksverket www.jordbruksverket.se
Övrig information	Jordbruksverket www.jordbruksverket.se Livsmedelsverket www.livsmedelsverket.se

9. Viktiga begrepp

Listan med definitioner är inte fullständig men innefattar begrepp som är viktiga för att förstå kopplingen, dels mellan lagstiftningen och branschriktlinjerna, och dels kopplingen till det dagliga arbetet i produktionen. Listan innehåller definitioner av de begrepp som används i detta dokument men också definitioner av viktiga begrepp som används i lagstiftningen, men inte i denna text.

Andra behandlingar: Med andra behandlingar menas behandlingar med preparat som inte är läkemedel men som ändå har karenstid och därför ska dokumenteras. T.ex. gäller detta behandlingar med bekämpningsmedelspreparat som används på djuren mot ektoparasiter.

Behandlingsjournal: Systematiskt ordnad dokumentation som beskriver all behandling av djuren med läkemedel och andra preparat med karenstid.

Bekämpningsmedel: Växtskyddsmedel som används i växtodlingen och biocider mot skadegörare (till exempel flugor och råttor).

Dokumentation: Spårbar dokumentation kan utformas på olika sätt. För inköp samlas följesedlar eller fakturor. För vissa ändamål krävs notering i en särskilt godkänd journal. Beskrivning av viktiga rutiner och registrering av t.ex. temperaturer kan göras på ett sätt som bäst passar på den aktuella gården. Dokumentation kan också utgöras av analysrapporter, anteckning om åtgärd på en analysrapport, digital information som t.ex. e-post eller ett meddelande t.ex. från slakteriet.

Ektoparasiter: Parasiter som lever utanpå sitt värddjur, t.ex. genom att fästa sig på värden och leva av dennes blod eller leva i päls på levande djur. Skabb och löss är exempel på ektoparasiter hos får, lamm och nötkreatur.

Ensilerings tillsatser: Ämnen, inbegripet enzymer eller mikroorganismer, avsedda att ingå i foder för att förbättra ensileringsprocessen.

Epizootisjukdom: Djursjukdom som kan utgöra ett allvarligt hot mot djurs hälsa och/eller medföra stora ekonomiska förluster för samhället. Exempel på epizootisjukdomar som kan drabba nötkreatur, får och lamm är: blåtunga, brucellos, mjältbrand, mul- och klövsjuka, paratuberkulos m.fl. Flera av de epizootiska sjukdomar som kan drabba nötkreatur kan även drabba får och lamm, men det finns även sjukdomar som bara drabbar det ena eller andra djurslaget. Se SJVFS 1999:102 (K6) för fullständig lista över epizootiska sjukdomar eller Sveriges Veterinärmedicinska Anstalt, SVA, www.sva.se.

Farliga ämnen: Farliga ämnen är sådana ämnen eller preparat som är giftiga/hälsoskadliga vid förtäring eller kontakt med hud och kan ge kroniska skador men även de som är frätande, irriterande, brandfarliga, oxiderande eller explosiva räknas till farliga ämnen.

Foderråvara: En vara av vegetabiliskt eller animaliskt ursprung, liksom produkter som framställs genom industriell bearbetning som i bearbetat eller obearbetat skick är avsett för utfodring.

Foder: Ett samlingsnamn för alla ämnen och produkter, bearbetade eller obearbetade, som är avsedda för utfodring av djur.

Foderanläggning: Varje enhet där foder hanteras. T.ex. ett djurstall med tillhörande byggnader för rekryteringsdjur samt där det i övrigt hanteras foder, såsom foderråvaror, kompletteringsfoder eller fodertillsatser.

Foderblandning: En blandning av foderråvaror med eller utan fodertillsatser avsedda för utfodring som helfoder eller kompletteringsfoder.

Fodertillsatser: Ämnen, mikroorganismer eller preparat som är avsedda att tillsättas foder och som är godkända av EU som fodertillsatser. De delas in i:

- tekniska tillsatser (till exempel myrsyra)
- organoleptiska tillsatser (till exempel smaktillsatser)
- näringstillsatser (till exempel vitaminer, spårelement, aminosyror)
- zootekniska tillsatser (tillsatser som förbättrar smältbarheten, påverkar mag- och tarmfloran)

Förblandning: Blandning av fodertillsatser eller blandning av en eller flera fodertillsatser med foderråvaror som bärare och som inte är direkt avsedda för utfodring.

Förättningsunderlag/Praktikjournal: Den obligatoriska dokumentation som veterinären upprättar i samband med en konsultation och som ska lämnas till djurägaren.

Helfoder: Det foder som täcker djurets hela näringsbehov.

Homeopatika: Viss typ av läkemedel. Homeopatiska läkemedel behöver inte ha bevisad lindrande eller botande effekt, men de får inte vara skadliga. Livsmedelsproducerande djur får behandlas med registrerade och s.k. frilistade homeopatika avsedda för veterinärt eller humant bruk. Administreringen får dock endast ske efter att en veterinär har gjort bedömningen att inga andra åtgärder behöver vidtas för att tillgodose djurskydds- eller smittskyddsaspekter. Homeopatiska läkemedel som säljs i Sverige ska vara registrerade hos Läkemedelsverket.

Hormonpreparat: Benämningen på läkemedel som är godkända för användning vid problem med infertilitet, abortering eller som en del av behandling av infektioner i reproduktionsorganen eller juver.

Hydrolyserat protein: Polypeptider, peptider och aminosyror samt blandningar av dessa som utvinns genom hydrolys av animaliska biprodukter.

Karantän för djur: Betyder att djuren hålls avskilda en tid från den övriga besättningen. En ändamålsenlig karantän bör ha separat ventilation och separat gödselhantering. Allt in - allt ut principen bör tillämpas i karantänen och den bör rengöras och desinficeras mellan omgångarna. Vidare bör karantänen skötas separat vilket innebär kläd- och skobyte, separata redskap mm.

Kemikalier: Kemikalier som berör köttets säkerhet är främst läkemedel och bekämpningsmedel (i växtodlingen såväl som i stallet), fodertillsatser, rengörings- och desinfektionsmedel.

Kompletteringsfoder: Benämningen används i lagtexter för foderblandning som på grund av sin sammansättning behöver kompletteras med annat foder för att täcka dagsbehovet (till exempel koncentrat och vissa premixer).

Kontaminering: Nedsmittning eller förorening d.v.s. överföring av sådant som är ovidkommande eller som man inte vill ha i ett livsmedel eller foder. T.ex. mikroorganismer (mögel eller bakterier), kemiska ämnen eller främmande föremål.

Livsmedel: Är alla ämnen eller produkter oberoende av om de är bearbetade, delvis bearbetade eller obearbetade, som är avsedda att eller rimligen kan förväntas att förtäras av människor.

Livsmedelsanläggning: Varje enhet i ett livsmedelsföretag.

Livsmedelsföretag: Varje privat eller offentligt företag som med eller utan vinstsyfte bedriver någon av de verksamheter som hänger samman med alla stadier i produktions-, bearbetnings- och distributionskedjan av livsmedel. Ett livsmedelsföretag i primärproduktionen kan t.ex. vara ett företag som föder upp djur för livsmedelsproduktion.

Livsmedelsföretagare: De fysiska eller juridiska personer som ansvarar för att kraven i livsmedelslagstiftningen uppfylls i det livsmedelsföretag de driver.

Läkemedel: Som läkemedel räknas preparat som tillhandahålls med uppgift om att de har egenskaper för att förebygga eller behandla sjukdom hos människor eller djur. Observera att även naturläkemedel och homeopatika räknas som läkemedel i läkemedelslagstiftningen.

Mineralfoder: Kompletteringsfoder som huvudsakligen består av mineraler och innehåller minst 40 % aska.

Mjolkprodukter: Bearbetade produkter som framställs genom bearbetning av obehandlad mjölk eller genom vidare bearbetning av sådana bearbetade produkter.

Obehandlad mjölk: Mjölk som produceras genom utsöndring från mjölkkörtlar hos husdjur och som inte har uppvärmts till mer än 40° C eller behandlats på annat sätt med motsvarande verkan.

Premix: Inom foderindustrin används ofta beteckningen "premix" för det som i lagstiftningen benämns som förblandning. Om premixen enligt tillverkarens märkning betecknas som förblandning ska den räknas som förblandning (se definitionen för förblandning). Har tillverkaren däremot märkt premixen som kompletteringsfoder ska produkten räknas som kompletteringsfoder (se definitionen för kompletteringsfoder).

Primärproducent: De som odlar och skördar vegetabilier för livsmedels- eller foderproduktion, bedriver mjölkproduktion eller föder upp och håller livsmedelsproducerande djur före slakt.

Primärprodukter: Produkter från primärproduktion, däribland produkter från jorden, från boskapsuppfödning, från jakt och från fiske.

Primärproduktion: Produktion, uppfödning eller odling av primärprodukter inklusive skörd, mjölkning och produktion av livsmedelsproducerande djur före slakt. Jakt, fiske och insamling av vilda produkter omfattas också.

Organisk gödsel: T.ex. stallgödsel (urin och träck) från djur, oftast uppblandat med strö. I lagstiftningen används begreppet naturgödsel i stället för stallgödsel.

Stalljournal: Journal som beskriver djurbesättningen och förändringar i besättningen. Se Jordbruksverkets hemsida för godkända stalljournaler, www.jordbruksverket.se.

Transport: Med egen transport menas i detta dokument den transport då du som producent själv kör dina djur. Exempel är transport mellan gårdar, inomgårdstransport eller transport till slakteriet om den utförs av producenten.

Uppföljande behandling: Läkemedelsanvändning efter det att veterinär vid varje tillfälle kliniskt har undersökt ett enskilt djur eller en djurgrupp.

Villkorad läkemedelsanvändning: Läkemedelsanvändning utan föregående veterinärundersökning i anslutning till behandling av ett enskilt djur eller en djurgrupp.

Tvärvillkor: Regler som måste följas för att få full utbetalning av jordbrukarstöd. Tvärvillkor finns inom områdena miljö, folkhälsa, växtskydd, djurhälsa och djurskydd.

Zoonoser: Sjukdomar eller smittämnen som kan spridas mellan djur och människa. Exempel på zoonoser som kan drabba får och lamm samt nötkreatur är: brucellos, EHEC, leptospiros, listerios, mjältbrand, Q-feber, rabies, ringorm, tuberkulos och salmonella. Flera av de zoonoser som kan drabba nötkreatur kan även drabba får och lamm, men det finns även sjukdomar som bara drabbar den ena eller andra arten. Zoonoslagstiftningen omfattar i dagsläget endast salmonella (mer information om salmonella och andra zoonoser finns hos Statens Veterinärmedicinska Anstalt, SVA).

Bilaga I

Rekommendationer för hygienisk konservering och lagring av vallfoder och spannmål

Rutiner för god foderhygien är viktigt för att förebygga förorening och tillväxt av mögel och/eller sjukdomsalstrande bakterier, samt skydda mot förorening från främmande ämnen som t.ex. glas och olja. Hygienrutiner bör finnas i hela kedjan, redan vid odling och skörd eftersom dessa moment i hög grad påverkar fodrets duglighet för senare konservering och lagring.

Nedan följer en sammanfattning av råden som ges i kunskapshäftena som är framtagna av Svensk Mjök och Husdjursföreningarna.

Ensilering av vallfoder

På våren

- Tidigt på våren vältas fältet för att trycka ner sten och eventuella sorkhögar. Större stenar tas bort.
- Om det finns mycket skörderester eller fjolårsförna bör detta räfsas ihop och köras bort. Denna åtgärd kan vara motiverad speciellt första året efter insädd i skyddsgröda.
- Sprid planerad giva handelsgödsel eller stallgödsel. Anteckna givorna.
- Med tanke på ensilagekvaliteten är handelsgödsel det bästa alternativet för näringstillförsel. ”Ren” urin som inte är uppblandad med pressvatten går också bra.
- Det finns trots allt flera skäl för att ändå sprida stallgödsel på vall. Följande bör iakttagas:
 - Flytgödsel sprids direkt efter första skörd, alternativt tidig vår på nattjälad mark.
 - Fastgödsel bör undvikas. Om spridning måste ske är bästa tidpunkt direkt efter sista skörden på hösten.

I god tid innan slåtter

- Plan- eller torsilo inklusive avlastningsytor skall vara rena från foderrester innan inläggningen påbörjas. En plansilo görs lättast ren med en högtryckstvätt. Rengöring av en torsilo är betydligt svårare. Väggarna i en torsilo måste hållas rena genom att under uttagningen kontinuerligt rensa bort foderrester från väggarna. Se också till att fylltömmare och ledningar är rena från gammalt foder.
- För lagring av rundbalar iordningställs en jämn, vegetationsfri sandyta. Beställ/ta hem den plast som beräknas gå åt för inläggningen. Kontrollera att den levererade plastens specifikationer överensstämmer med beställningen. Spara gärna en märkningsetikett för varje enhetligt plastparti.
- Kontrollera att utrustning för applicering av flytande tillsatsmedel fungerar. Om du inte har flödesmätare för direkt avläsning av flödet, gör en kalibrering enligt instruktionsbok och spara mätvärdena på lämplig plats.

Slätter

- Anpassa slättern till bärgningskapaciteten, så att inte fodret torkar för mycket innan det kan köras in.
- Sockerhalten är normalt högre på eftermiddagen än på förmiddagen. Om väderleken tillåter och verkar stabil kan eftermiddagsslätter vara att föredra.
- Undvik att slå en gröda som inte har torkat ur efter regn eller dagg.
- Använd slätterkross och se till att krossningsgraden är rätt anpassad till grödan. Justera strängbredden så att den passar bärgningsmaskinen och så att traktorhjulen grenslar strängen.
- Ställ in maskinen för en stubbhöjd som inte ger inblandning av jord eller förna. Ofta är 8 – 10 cm lämpligt. Särskilt på mulljordar med sorkproblem är det viktigt att hålla en ordentlig stubbhöjd.
- Rengör maskinen noggrant från foderrester vid längre uppehåll i slätterarbetet.

Förtorkning

- Strängarna bör ligga orörda under förtorkningen. Vändning bör inte tillgripas annat än för att rädda sådant foder som drabbats av dålig väderlek.
- Sträva efter att bärga fodret vid följande ts-halter:
 - Plansilo: 30 %
 - Tornsilo: 35 %. I övre delen av tornet läggs fuktigare foder, ca 30 %.
 - Balar: 40 – 50 %

Bärgning

- Var noggrann med inställningen av pickupen för att undvika jordinblandning.
- Rengör maskinen noggrant från foderrester vid längre uppehåll i bärgningsarbetet.
- Sönderdelningen av fodret är viktig. Använd lastarvagnar och pressar med snittaggregat. Se till att hålla god skärpa på knivarna.
- Använd tillsatsmedel om vallen gödslats med stallgödsel eller urin uppblandat med pressvatten. Användning av lämpligt tillsatsmedel bör också övervägas i följande fall:
 - om fodret inte kunnat bärgas inom 2 – 3 dagar efter slätter
 - vid låga ts-halter (under ca 25 %), såsom vid direktskörd eller mycket svag förtorkning
 - om vallen innehåller en mycket stor andel baljväxter
 - när förtorkningen gått längre än vad som är lämpligt för lagringssystemet
 - till grova, förvuxna grödor
- Dosera tillsatsmedel efter tillverkarens rekommendationer och kontrollera i efterhand den verkliga åtgången. Skriv därför upp åtgången.

Inläggning – täckning

- En lång inläggningsperiod i plan- och tornsilo, liksom fördröjd inplastning av rundbalar, utgör en stor riskfaktor för ensilagekvaliteten. Notera inläggningstiderna.
- Ta gärna ut grönmasseprov för analys av näringsinnehåll. Vid plan- och tornsiloenisering tas 2 – 3 nävar från varje lass. Vid rundbalsensilering får grönmassa tas från strängarna på fältet i samband med pressningen. Ytterligare information om provtagning och analys kan lämnas av rådgivare eller analysföretaget.

Plansilo

- Lasta alltid av grönmassan på lastplattan. Använd tung traktor eller baklastare för inläggning, fördelning och packning.
- Packa omsorgsfullt efter varje lass.
- Lägg aldrig in hopsamlade foderrester från lastplatta eller dylikt i silon.
- Om inläggningen ska fortsätta påföljande dag bör silon täckas tillfälligt över natten. Vid inläggningsavbrott på mer än två dygn eller vid regn bör också täckplasten läggas på. Anteckna gärna ev. avbrott.
- Den slutliga täckningen bör göras med två lager plast. Under inläggningen hängs kantplast över siloväggarna. När inläggningen är klar viks kantplasten in och en täckplast läggs på. Använd plast med minst 0,15 mm tjocklek eller butylgummiduk. Belasta hela täckplasten med sand, halmbalar eller sågspån.

Tornsilo

- Dagligen efter avslutad inläggning:
 - Rengör eventuellt avlastarbord och annan utrustning från foderrester.
 - Kontrollera, smörj och rengör fylltömmaren. Observera gasrisken – ventiler.
- Lägg aldrig in hopsamlade foderrester från t. ex. avlastningsytan i silon.
- Ta gärna ut ett foderskikt innan inläggningen återupptas efter längre uppehåll.
- Utför den slutliga täckningen med en hel och rengjord täckduk eller en minst 0,15 mm tjock plastfolie. Belasta täckningen utmed siloväggen.
- Vid inläggningsavbrott på mer än två dygn bör ytan täckas tillfälligt. Notera gärna detta.

Inplastade rundbalar

- Plasta in balarna i direkt anslutning till lagerplatsen så snart som möjligt efter pressning (högst två timmar).
- Använd vit kvalitetsmärkt film.
- Om möjligt används film med 750 mm bredd. Förse balen med sex lager plast med 50 % överlappning (2+2+2 systemet).
- Kontrollera regelbundet att försträckaren ger ca 70 % sträckning av filmen.
- Hantera balarna varsamt med speciell gripstrup.
- Balarna ska lagras stående på gaveln. Balar med ts-halt under ca 30 % bör inte staplas. Om ts-halten är mellan 30 – 40 % kan man stapla i två lager och vid ts-halter över ca 40 % i tre lager.
- Skydda balarna genom att täcka med nät och hägna in lagerplatsen.

Lagring och uttagning

- I plan- och tornsilo ska fodret ligga minst tre veckor efter täckning innan uttagning påbörjas. Undvik att öppna en silo vid varm väderlek på hösten.
- I plansilo används uttagare med skärande eller fräsande organ som lämnar en jämn yta.
- Inspektera silor och rundbalslager regelbundet. Gör upp ett schema:
 - Balar med skadad plast lagas med för ändamålet avsedd tejp.
 - Tornsiloväggar och fylltömmare rengörs från foderrester. Smörj, kontrollera och justera fylltömmare enligt instruktionsbok.
- I rundbalslager bör balar från förstaskörd och balar med plastskador förbrukas först.
- Sortera bort och kassera allt skadat och tvivelaktigt foder.
- Titta och lukta! Vid misstanke om att fodret är hygieniskt undermåligt, bör en hygienanalys göras.

Höberedning**Slätter**

- För att minska risken för att fodret ska drabbas av regn under förtorkningen, är det viktigt att slättern (såväl tidpunkt som slagen areal) anpassas till väderleksprognoser och bärgningskapacitet.
- Undvik att slå en gröda som inte har torkat ur efter regn eller dagg.
- Använd slätterkross och se till att krossningsgraden är rätt anpassad till grödan.
- Ställ in maskinen för en stubbhöjd som inte ger inblandning av jord eller förna. Ofta är 8 – 10 cm lämpligt.

Fälttorkning

- Sprid höet på hela fältytan så snart som möjligt efter slätter.
- Vänd höet regelbundet, men anpassa efter väderlek och hur långt torkningen kommit. Ställ ned vändarens arbetsvarvtal efterhand som höet torkar.
- Strängläggning kan gärna ske en stund innan bärgning om vädret är bra.
- Var noggrann med inställningen av räfsor och strängläggare, så att inte jord och eventuell stallgödsel rivs med och blandas in i höet.

Bärgning

- Pressa så lösa balar som möjligt om de ska läggas på hötork.

Skulltorkning

- Tänk på att inte överbelasta torken genom att lägga in höet alltför blött eller alltför snabbt i förhållande till vad torken är konstruerad för.
- Se till att höet fördelas jämnt över torken. Undvik att gå på löshö under torkningen.
- Vid baltorkning bör man förskjuta eller vrida balarna i varje lager för att inte få genomgående vertikala springor. Täta synliga glipor med löst hö.
- Kör flåktarna efter rekommenderat körschema. Kör hellre för mycket än för lite.
- Var noga med att kontrollera höets färdigtorkning.
- Stäng luckorna till hötorkens luftintag efter avslutad torkning.

Lagring

- Täck med halm efter avslutad torkning om du brukar få kvalitetsproblem pga. uppfuktning under höst- och vintermånaderna.
- Ta ut prov för analys av näringsinnehåll. Vid misstanke om att fodret är hygieniskt undermåligt, bör en hygienanalys göras. Ytterligare information om provtagning och analys kan lämnas av rådgivare.

Spannmål från den egna gården

En mer heltäckande vägledning för odling, lagring och hantering av spannmål finns i ”Nationella branschriktlinjer för livsmedels- och fodersäkerhet vid produktion av spannmål, oljeväxter och trindsäd”. Det rekommenderas särskilt för den som även säljer spannmål som foder eller livsmedel och finns att hämta från webbplatserna www.livsmedelsverket.se och www.jordbruksverket.se.

Före skörd

- Betrakta odlingen av foderspannmål som en kontraktsodling för djurfoder
- Sätt upp dina egna kvalitetskrav på spannmålen, både näringsmässiga och hygieniska. Kvalitetskraven kan delas upp så de täcker in olika avsnitt t ex tiden före skörd, under skörd, torkning och fram till efter lagring
- Utnyttja växtodlingsplanen som arbetsredskap för att styra mot önskad kvantitet och kvalitet
- Besiktiga fälten
- För skiftesjournal över allt som händer i växtodling, var uppmärksam på dokumentationskraven för uppfyllande av tvärvillkoren, framförallt åtgärder och händelser i växtskyddsarbetet och stallgödselhanteringen
- Utnyttja anteckningarna i växtodlingsplan och skiftesjournal som beslutsunderlag inför nästa års växtodlingsplanering
- Kontrollera att vattenhaltsmätaren ger tillförlitliga värden. Kalibrera enligt tillverkarens rekommendationer.

Vid skörden

- Sätt upp dina kvalitetsmål i samband med skörd
- Om du anlitar maskinstation – framför dina kvalitetskrav och framför dina önskemål på lämplig skördetidpunkt i god tid innan skörden. Skriv kontrakt!
- Se till att mottagningen av spannmålen sker hygieniskt:
 - Skydda tippgropen från inläckande vatten,
 - Förebygg att föroreningar följer med däckens på traktor och vagn eller droppande olja.
 - Håll gropen täckt när den inte används. Säkra upp mot skadedjur.
- Gå igenom, rengör och ställ in tröskan före skörd.
- Notera skördetid, skördeförhållanden m.m. i loggbok.
- Kontrollera innehållet av skadade kärnor, avrens, grönskott och vattenhalt m.m. och notera gärna resultaten.

- Rensa gärna spannmålen innan torkningen.
- Värdera din egen spannmål både efter kvantitet och kvalitet.
- Gå igenom resultaten och planera förbättringar.

Utrustning för lagring

- Välj en lagringsmetod som går att styra mot önskad kvalitet och lagringstid.

Under torkning och lagring

- Sätt upp dina kvalitetsmål under torkning och lagring.
- Rengör och täta alla lagringsutrymmen.
- Bekämpa alla typer av skadedjur.
- Mät vattenhalten vid skörd och beräkna torkningstiden.
- Anpassa torkningskapaciteten så att torktiden kan hållas nere.
- Följ vattenhalt och temperatur dagligen från skörd och till lagringsduglig vara.
- Mät tiden från skörd till lagringsduglig vara.
- Genomför kvalitetssäkringsarbete på motsvarande sätt i andra typer av lagringssystem.
- Följ spannmålets temperatur och vattenhalt med regelbundna mätningar ända fram till slutet av lagringstiden.
- Skriv upp alla mätresultat och åtgärder i en loggbok.
- Gå igenom materialet och dra slutsatser för ständiga förbättringar.

Syrakonservering av spannmål

I god tid före skörd

- Se över skördetröskan och övrig utrustning som skall användas vid skörd och syrabehandling av spannmålen.
- Kontrollera att syraapplikatoren fungerar och att dess flödesmätare visar rätt. Vid denna kontroll kan vatten användas. För att undvika långa driftsavbrott är det lämpligt att ha ett litet lager av slidedelar hemma. Kontrollera noggrannheten hos både värmelampa och snabbvattenhaltsmätare.
- För att minska risken för kontaminering av oönskade mögelsvampar skall skördetröskan, intransportutrustningar och spannmålslager noggrant rengöras innan skörd och inläggning.
- På grund av att syran är frätande är det viktigt att ytorna i spannmålslagret är täckta av ett icke korrosivt material. Om spannmålen lagras mot betonggolv måste detta skyddas med exempelvis plastfolie (polyeten) för att inte syran skall neutraliseras och konserveringseffekten brytas.
- Beställ hem tillräckligt med propionsyra.

Skörd

- Om spannmålsgrödan har hög vattenhalt, är ojämnt mogen eller innehåller mycket grönskott bör man om möjligt vänta med skördetröskningen. Undvik att syrabehandla spannmål med vattenhalt över 30 procent.
- För att erhålla ett jämnt spannmålsflöde i behandlingsskruven är det viktigt att se till att spannmålen blir så ren som möjligt i samband med skördetröskningen.
- Följ noga instruktionsbokens inställningar!
- Tröska aldrig mer spannmål än vad som kan syrabehandlas samma dag. Oluftad buffertlagring medför snabb mikrobiell tillväxt, vilket kräver betydligt högre syramängd.
- Om det blir avbrott i spannmålsskörden bör skördetröskan rengöras, speciellt om vattenhalten är hög.

Syrabehandlingen

- Vattenhalten bör bestämmas i flera prov, minst fem från varje spannmålsklass. Den högsta vattenhalten bestämmer vilken preparatdos som skall användas.
- Om det förekommer grönskott; höj syramängden med 2 l per ton.
- Kontrollera skruvens kapacitet med obehandlad spannmål. Uppsamlingsstiden bör vara minst 20 men helst 30 sekunder.
- Beräkna syraflödet som applikatorn skall ställas in efter. Innan syrabehandlingen inleds kontrolleras att flödes-mätaren visar rätt även med propionsyra.
- Det rekommenderas att uppmätta vattenhalter och val av syradoser dokumenteras.
- Undvik onödig avdunstning genom att inte hantera spannmålen förrän syran har absorberats fullständigt, vilket tar ungefär ett dygn.

Efter avslutad syrabehandling

- Rengör syrabehandlingsutrustningen och när skörden är avslutad också skördetröskan för att undvika att denna blir ett tillhåll för råttor under vintern.

Under lagringen

- Kontrollera den lagrade spannmålets temperatur två gånger per vecka, vilken tillsammans med omgivningstemperaturen journalförs. Varje oförklarlig temperaturstegring med mer än 2°C indikerar att åtgärd bör vidtas.
- Kontrollera spannmålets hygieniska kvalitet efter 4–5 månaders lagring.
- Detta görs genom att analysera mögelförekomsten i ett prov från varje lagringsbehållare.

Foderberedning och utfodring

- För korrekt utfodring av fuktig spannmål är det viktigt att den baseras på aktuell torrsubstanshalt.
- Krossad, syrabehandlad spannmål bör inte lagras mer än någon vecka. Det är viktigt att det inte blir något foder kvar, utan att principen först in – först ut följs strikt.
- Jämfört med torkad spannmål innehåller syrabehandlad låga halter av E-vitaminer, varför extra tillsats kan behöva göras.



**LANTBRUKARNAS
RIKSFÖRBUND**

Franzégatan 6 | 105 33 Stockholm | Telefon 0771-573 573 | www.lrf.se